

תמצית הש"ס

לפרטים - 0527692282

בבא בתרא קס"ז: - סנהדרין כ"א:

זהירות מזיוף ע"י שינוי חלק מהשטר

קס"ז. החותם כדי להראות חתימתו לבי"ד, (כגון היכא שמת העד השני ורק ראובן ועוד אחד מכירים חתימתו, שהדין שראובן כותב ומשליך כתב ידו לבי"ד, ואז הוא יכול להתצטרף עם אחר לקיים חתימת השני), יחתום בראש השטר ולא בסופו, כדי שמי שימצא את השטר לא ימלא שם שטר חוב, ויגבה ממנו מנכסים בני חורין. ומעשה באב"י שניזה מוכס להחתימו בסוף השטר, ואמר לו אב"י כבר קדמוך רבנן.

וכן יש לזהר לא לכתוב את המספרים ממספר 3 עד 10 בסוף שורה, כדי שלא יוסיפו על הסכום, כגון תלת תלתין, (אבל באחד עשר אם יכתוב אחד ועשרין יראו שהו' דחוקה), ואם עשה כך שיחזור ויכתוב את הסכום באמצע השורה, שהרי אם כתוב יותר מפעם אחת, אין למדים אלא מן החתתן.

מעשה באחד שהיה כתוב בשטר תילתא בפרדיסא, ומחק חלק מהב' שיהיה ו', ושאלו אב"י למה יש רווח בין הו' לפ', וכפתיה ואודי.

ומעשה שהיה כתוב בשטר שקנה את חלקם של ראובן ושמעון אחי, והוסיף ו' לפי אחי, ורצה לקחת גם את חלק אחיהם שנקרא אחי, ושאלו אב"י למה הו' של אחי דחוקה כ"כ, כפתיה ואודי.

ומעשה באחד שרצה לגבות ע"י שטר שחתומים בו רבא ורב אחא בר אדא, ואמר רבא שזו חתימת ידו, אך מעולם לא חתם לפני רב אחא בר אדא, כפתיה ואודי, ושאלו רבא איך זייף את חתימת רב אחא בר אדא שהיה רועד, וענה לו שחתם על החבל שלרוחב הנהר, וי"א שחתם על הכלי ששואבים בו מים.

כתיבת שטר מדעת אחד הצדדים בלבד,

ומי משלם את שכר הסופר

קס"ז: גט - כותבין גט לאיש והעדים חותמים אע"פ שאין אשתו עימו,

והוא יגרשה כשירצה, שהרי האשה מתגרשת בע"כ, ובלבד שיכיר את שם האיש והאשה, דאם אינו מכיר שמם יש לחוש שיעביר את הגט לאשה אחרת ויתירה להנשא שלא כד"ן. ואין חוששים לשני יוסף בן שמעון בעיר אחת, דאמר רב שאם יש שני יב"ש בעיר אחת אין מגרשים נשותיהם אלא זה בפני זה. ואין חוששים שיבוא לעיר אחרת ויאמר שכך שמו ויכתבו לו גט ויתנהו לאשה אחרת, דאחר שהחזק ל' יום בשם זה באותה העיר אין חוששים שרימה דחושש פן יודע הדבר. ואם לא החזק ל' יום, לאב"י יקראו לו בשם זה, ואם יענה זה ראייה שזה שמו האמיתי, ולרב זביד אין מזה ראייה, דרמאי זהיר ברמאותו, וצריך להמתין שיוחזק, והבעל צריך לתת את שכר הסופר, דכתיב "וכתב ונתן", והאידיא אמרו רבנן שהאשה תשלם, כדי שלא יעכבנה הבעל.

שובר - כותבין שובר לאשה אע"פ שאין בעלה עימה, דהוא חוב לאשה וזכות לבעל, וזכין לאדם שלא בפניו, ועל האשה להזהר שלא יגיע השובר לבעלה לפני שיפרע כתובתה. ובלבד שיכיר שם האיש והאשה, וכו"ל לענין גט. והבעל משלם את שכר הסופר כיון שזה לזכותו שלא תחזור ותגבה כתובתה.

צורבא מרבנן החתום על שובר, וטוען שהאשה שביקשה ממנו היה קולה שונה מהאשה הכתובה בשטר, אע"ג דכיון שהגיד אינו חוזר

ומגיד, נאמן לומר כך דהגדה ראשונה אינה כלום, שאין דרך צורבא מרבנן לדייק בזה. אמנם אם טוען שזוכר שזו היתה היא, כיון דדק דק.

קס"ח. צורבא מרבנן שהולך לקדש אשה, יקח עימו עם הארץ שמשתכל ומכיר בנשים, כדי שלא יחליפיהו.

שטר חוב - כותבים שטר ללוה אע"פ שאין המלוה עימו, ואין כותבים שטר למלוה אם אין הלוה עימו, והלוה משלם את שכר הסופר, ואפי' בעיסקא.

מקח - כותבים שטר למוכר אע"פ שאין הלוקח עימו, ואין כותבים שטר ללוקח אם אין המוכר עימו, והלוקח משלם את שכר הסופר, אפי' בגוונא שהמוכר מוכר את שדהו מפני רעתה.

שטרי אירוסין ונישואין אירוסין היינו שטרי פסיקתא כמה כל אחד נותן לבנו ולבתו, ונישואין היינו כתובה, אין כותבים אלא מדעת שניהם אבי החתן והכלה, והחתן נותן שכר, אפי' אם החתן הוא צורבא מרבנן שנח לחמיו לקרבו ולהשיא בתו לת"ח.

שטרי אריסות וקבלנות אין כותבים אלא מדעת שניהם, והמקבל משלם את שכר הסופר, ואפי' בשדה בורה.

שטרי בירורין, וכל מעשה בי"ד וכגון שטר אדרכתא שיכול לגבות מקרקע זו, אין כותבים אלא מדעת שניהם שיכול הלוה לפרוע לפני כן, ושניהם בשטרי בירורין משלמים את שכר הסופר, ובירורין היינו טענות בעלי הדין כדי שלא יהיו חוזרים וטוענים, ופוסקים על פי הטענות האלו, וי"מ איזה דיין בחר כל אחד לעצמו, ולרשב"ג כותבים לכל אחד שטר על שלו, ואין הכרח לפרש שנחלקו אם כופין על מידת סדום, דהאומר שלי שלי ושלך שלך י"א שזה מידה בינונית וי"א שזה מידת סדום, די"ל שלכו"ע כופין, ונחלקו אם יכול לטעון שאינו רוצה שטענתו תהיה ביד הצד השני, כדי שלא יטען על ידם טענות כנגדו, וממילא חשיב חסר ואין זו מידת סדום.

אסמכתא - אסמכתא היינו שאדם מבטיח דבר בתנאי שיקרה דבר מסוים, וסומך בליבו שיעשהו, וכשהגיע הזמן נאנס ולא יכל לקיים. הפורע מקצת מהחוב, והשליש המלוה את השטר מפני שזה טורח לכתוב שובר, ואמר הלוה לשליש שאם לא יפרע את שאר החוב עד תאריך פלוני יתן למלוה את השטר, והגיע הזמן ולא נתן, לרבי יוסי יתן לו את השטר, דאסמכתא קניא, ולרבי יהודה לא יתן, דאסתכתא לא קניא. לרב ולריו"ח הלכה כרבי יוסי, ומסקנת הגמ' שאין הלכה כרבי יוסי, אלא אסמכתא לא קניא, א"כ עשו קנין בב"ד חשוב, ולא היה אנוס.

קס"ח: דין שטר חוב שנמחק או נקרע -

מי שנמחק שטר חובו, מביא עדים כמה היה כתוב בו, ובי"ד כותבים "במותב תלתא הוינא אנו פלוני ופלוני ופלוני, הוציא פלוני בן פלוני שטר מחוק לפנינו ביום פלוני, ופלוני ופלוני עדין", והיינו שמזכירים איזה עדים היו חתומים בשטר, ולתוס' מזכירים גם את העדים שהעידו על המחיקה, כדי שיוכל לפסול. ואם היה כתוב בו "הוזקקנו לעדותן של עדים החתומים בשטר ונמצאת עדותן מכוונת" יכול לגבות את החוב בלי ראייה, אבל בלא זה צריך להביא ראייה על הזמן ועל הסכום ועל כל מה שכתוב בשטר.

ואם נמוחק או ניטשטש ורישמו ניכר כשר.

נקרע השטר ע"י אדם פסול, ואם נתקרע מעצמו כשר. לרב יהודה נקרע היינו קרע של ב"ד, שקרע את מקום העדים והזמן והתורף, ולאבי נקרע היינו שתי וערב.

כתיבת שתי שטרות

כשיש חשש שיגזלו את הקרקע והשטר הראשון – אין לכתוב שטר נוסף על בעלות בקרקע, שמא יבוא לטרוף פעמיים, שאם קנה באחריות ויטרוף ממנו בעל חוב את הקרקע, יבוא הלוקח ויגבה מלוקחות מאוחרים יותר, ויתן להם את שטר המקח כדי שיוכלו לגבות על ידו מהמוכר, וע"י השטר השני יגבה פעם נוספת מלוקחות אחרים, אלא (כשהיה חשש שהערבאי יגזלו את הקרקע עם השטר, והפצירו באביי שיכתוב להם שטר נוסף) יכתבו סתם אותיות וימחקום, ועל זה יכתבו את השטר על המקח והעדים על הנייר, שזה שטר פסול, אבל לא יכתבו שטר כשר וימחקוהו, דאם יהיה רישומו ניכר יהיה כשר שהרי הם יכולים למחוק את הכתב השני.

כשאומר שהשטר הראשון אבד ואין לו עדים שאבד –

בשטר חוב אין כותבים שטר אחר, אע"פ שהעדים מעידים שכתבו ונתנו לו דאין חשש שכתב ללוות ולא לוח, ואפי' בלא אחריות אין כותבים שמא לא אבד הראשון או שימצאנו, ויגבה בשני השטרות מבני חרי.

ובשטרי מקח וממכר אם יש עדים שכתבו ונתנו לו, כותבים לו שטר אחר, כדי שלא יערערו על בעלותו, אך אין כותבים בו אחריות, ולרשב"ג אף שטרי מקח וממכר אין כותבין, דחוששים שהלוקח החזיר את השטר למוכר ובטלה המכירה, דס"ל אותיות נקנות במסירה וכדלהלן.

קס"ט. ובטעם הדבר שאין כותבין אחריות אין לפרש שהחשש הוא שבעל חוב יגבה ממנו את הקרקע, והוא יחזור ויגבה בכל שטר מלוקח אחר, דנפיש עליה בעלי דינים, וישומו לב לגניבתו.

רב ספרא מבאר שחוששים שיבוא בעל חוב ויגבה ממנו את הקרקע, והלוקח יטרוף מלוקחות מאוחרים ממנו ע"י השטר, ויעשה קנוניא עם המלוה ויבקש מהמלוה שיתן לו להחזיק בקרקע ארבע או חמש שנים שיתיישן הדבר, ואחר זמן יחזור לטורפה ממנו פעם שניה, ויגבה מהלוקחות ע"י השטר השני.

והגמ' אומרת שבבעל חוב רגיל אין לחוש לזה, כיון שקורעים את **שטר ההלוואה כשכותבים שטר טירפא**, וממילא לא יוכל המלוה להוציא את הקרקע מהלוקח בפעם השנייה.

(כך הוא הסדר – אם הלוח לא בא לב"ד משמתין ליה, ומכתבים שטר טירפא שיחפש היכן יש קרקעות ללוה, וע"י השטר טירפא ב"ד של אותו מקום יתנו לו את הקרקע, ויתנו לו שטר אדרכתא שהוא הבעלים, ויקרעו את שטר הטירפא כדי שלא יחזור ויטרוף בב"ד אחר, וישומו בב"ד כמה מגיע לו מהקרקע, וככתבו שטר שומא, שהרי אם יש מעות ללוה יכול לסלק את המלוה מהקרקע לעולם, וכשכותבים לו שטר שומא קורעים את שטר האדרכתא, כדי שלא יחזור ויגבה על ידה. וכל טירפא שלא כתוב בה "קרעניה לשטרא דמלוה" לאו טירפא היא, ואדרכתא שלא כתוב בה "קרעניה לטירפא" אינה אדרכתא, ושומא שלא כתוב בה "קרעניה לאדרכתא" אינה שומא).

ולכן הגמ' מבארת שלא מלוה יבוא לטרוף מהלוקח, אלא יבוא אדם **ויטען שהקרקע היא של אבותיו** והמוכר גזלה ממנו, ויביא עדים על כך ויקבל את הקרקע, וכתבו ללוקח שיכול לטרוף קרקע אחרת מלוקחות של המוכר, והלוקח יעשה קנוניא עם הנגזל כמו שנתבאר לעיל לגבי בעל חוב.

ואין לכתוב שובר למוכר – כל שטרי דיפקון על ארעא דא פסולים, לבר מן דיפקון בזימנא דא, דאכתי יש לחוש שיטרוף מהלוקחות שאין להם את השובר, ואף שהלוקחות יבואו למוכר שיש לו שובר, מ"מ בינתיים יאכל פירות, או שיש לחוש שילך ללוקח בלא אחריות דעביד איניש דזבין ארעא ליומא, שאינו יכול לטרוף מהמוכר, אבל בסתם הלואה י"ל שכותבים שובר, (ופלוגתא היא, ד"א שיכול הלוח לטעון שאינו רוצה לשמור שוברו מן העכברים, והפסיד המלוה חובו), ולא יאכל פירות כיון

שהשובר ביד הלוח, ואין לחוש שילך המלוה עם השטר ויגבה מהלוקחות שאין להם שובר, דבהלוואה כיון שרוצה מעות ילכו ללוה לברר אם שילם לו מעות, אבל במקח לא ילכו לברר כיון שהוא רוצה קרקע ולא מעות.

קס"ט: והא דאמרין שכותבים שטר בלא אחריות, לרב נחמן כותבים בשטר שאינו השטר אלא כדי להעמיד את הקרקע בידו, אבל אינו יכול לגבות בו לא ממשועבדים ולא מבני חרי, ומבואר דאחריות טעות סופר, אבל לרב אשי כותבים שטר ולא מזכירים אחריות, דאחריות לאו טעות סופר.

שליח שקנה קרקע למשלחו בלא אחריות, כיון ש"לתקוני שדרתיך ולא לעוותי", צריך לקנות את הקרקע מהמשלח בלא אחריות, ולחזור ולמוכרה לו באחריות.

הנותן מתנה לחבירו וכתב לו שטר, לרשב"ג אם מחזיר לנותן את השטר חזרה הקרקע לנותן, **דאותיות נקנות במסירה**, דקימא לן כרבי שיכול אדם לתת שטר שיש לו על קרקע, ועי"ז יקנה המקבל את הקרקע, אע"פ שלא כתב לו קני לך איהו וכל שעבודיה, (ואין לומר שהטעם הוא דנעשה כאומר לו שדה זו נתונה לך כל זמן שהשטר בידך, דא"כ אף אם השטר נאבד או אבד תחזור הקרקע), ולחכמים לא חזרה הקרקע לנותן, דס"ל שאין אותיות נקנות במסירה.

ק"ע. התובע קרקע ויש לנתבע שטר וחזקה, לרשב"ג נדון בחזקה, ולחכמים נדון בשטר. ביאור מחלוקתם –

אין לפרש שנחלקו אם **אותיות נקנות במסירה**, ואיירי שראובן טוען ששמעון שקנאה מלוי הקנה לו אותה ע"י השטר שנתן לו לוי, דלרבי זוכה בקרקע מכח השטר, דאותיות נקנות במסירה, וא"צ עידי חזקה, ולרשב"ג אין אותיות נקנות במסירה וצריך עידי חזקה, דא"כ לרשב"ג אין נקנות במסירה, וא"א לפרש את המחלוקת הקודמת באופן אחר.

ואין לומר דאיירי שאחד מהעדים **נמצא קרוב או פסול**, ורשב"ג ס"ל שעדי חתימה כרתי וכו"מ, וחכמים ס"ל דעדי מסירה כרתי ואין העדים חותמים אלא הגט אלא מפני תיקון העולם, וכרבי אלעזר, ולכן לרשב"ג מספיק עידי מסירה, ולרבי אם אין עידי חתימה אין כאן שטר, וצריך עידי חזקה. שהרי ר"א מודה שמזויף מתוכו כגון שחתמו שקר או שהם פסולים פסול.

אלא איירי **בשטר שאין בו עדים כלל**, ונחלקו אי ע"ח כרתי או ע"מ כרתי וכנ"ל.

ועוד י"ל דאיירי **בשטר שאינו מקוים**, דלרשב"ג מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו ולכן צריך להביא ראיה על החזקה, אבל השטר לא מועיל אא"כ נתקיים, ולחכמים א"צ לקיימו שמעיקר הדין לא נחשדו ישראל לזיף שטרות, אלא שחכמים הצריכו קיום, לא הצריכו קיום אלא היכא שיש ערעור.

ואמנם כיון שמצינו שלרשב"ג מודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו, ולחכמים צריך לקיימו (בשניים אדוקים בשטר, וכדלהלן), ממילא צריך להפוך את השיטות.

או דנימא שנחלקו אם הטוען שיש לו כמה ראיות צריך לברר את כולם וממילא כאן אף שמספיק עידי חזקה, מ"מ כיון שטען שיש לו שטר חייב להביא גם שטר, או לא דאין אדם צריך לברר את כל הטענות שטען, אם גם בלי טענה זו היה זוכה, וממילא כאן מספיק עידי חזקה, או שטר מכירה, וכמו שמצינו שאע"פ שהמלוה את חבירו בעדים א"צ לפרועו בעדים, מ"מ אם טוען פרעתין בפני פלוני ופלוני, צריך להביאם להעיד, ואמנם אם באו ואמרו להד"מ, נשבע הלוח שפרעו ופטור, דכל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לא אדעתיה.

שניים אדוקים בשטר, וטוען המלוה שהשטר שלו וממנו נפל והלוח מצאו, והלוח טוען שפרע את החוב וממנו נפל השטר, אם השטר

מקוים יחלוקו לכו"ע, כמו בשניים אוחזים בטלית, ואם השטר אינו מקוים, לרבי יתקיים השטר בחותמיו, דמודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, ולרשב"ג יחלוקו, דמודה בשטר שכתבו א"צ לקיימו.

אם כותבים שובר, ודין שטר מאוחר או מוקדם

ק"ע: מי שפרע מקצת חובו ויש לחוש שיתבע המלוה את כל החוב ע"י השטר, לר"י יחליף את השטר, ואין כותבים שובר כדי שלא יהיה צריך לשומרו מהעכברים, ולרבי יוסי כותבים שובר, וישמור שוברו כדי שלא יורע כח המלוה דעבד ליה לאיש מלוה, ובברייתא איתא שלר"י העדים קורעים את השטר הראשון, וכותבים שטר חדש מהזמן הראשון, ולרבי יוסי ישאר השטר אצל המלוה וכותבים שובר, כדי שלא יכופ את הלוח לפרוע את שאר החוב, שדואג פן יפסיד שוברו וכדי שהמלוה יוכל לגבות מהזמן הראשון (וטענה זו היא רק אם ר"י סובר שכותבים שטר מהזמן השני), ורב אמר שלהלכה ב"ד הם קורעים את השטר וכותבים שטר חדש מהזמן הראשון, ואף דשמיע ליה לברייתא הנ"ל לא הדר ביה, דבי"ד אלימי לאפקועי ממונא דהפקר ב"ד הפקר, אבל העדים שכבר עשו שליחותם, מי נתן לה כח לעשות שטר אחר.

קע"א: ואף שמצינו שעדים כותבים י' שטרות על שדה אחת, איירי בשטר מתנה, או בשטר שאין בו אחריות, וכותבים בשטר שאין בזה אחריות, אבל שטר שאפשר לגבות בו מלקוחות אין להם כח לחזור ולכתוב.

שטר מאוחר - בסתם שטר מאוחר לר"י כשר, ולא תצא מזה תקלה כיון שאין כותבין שובר, ולרבי יוסי פסול, דכיון דכותבין שובר יצא מזה תקלה, שיתען שזו הלואה מאוחרת ית מהשובר, ויחזור ויגבה את כל החוב, אבל שטר שהתארין שבו חל בשבת או ב' תשרי, לכו"ע כשר, דמוכח מתוכו שלא נכתב ביום זה, ולכן תולים שהוא מאוחר, ואין תולים שהוא מוקדם ושטר מוקדם פסול, דמדאורייתא עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד, ורבנן הצריכו קיום, ש"מ שהבא לפסול שטר צריך להביא ראיה, וכן מצינו שאם אומרים על העדים עימו הייתם כשר, דחיישינן שמא איחורו וכתבוהו.

קע"א: אם כותבים שובר על כל החוב - לרב הונא בריה דרבי יהושע אם הלוח פרע את כל החוב לכו"ע אין כותבים שובר, דהמלוה אפסיד אנפשיה שלא שמר את השטר, והגמ' אומרת שזה לא נכון, שהרי היה מעשה שפרע אחד את כל החוב, ולא רצו לכתוב שובר מפני שלרב ושמואל אין כותבין שובר, ואמרו שלדעת ריו"ח ור"ל ורבי אילעא כותבין שובר, וכן מסתבר שאל"כ אם יאבד המלוה את השטר, ירויח הלוח וישמח באכילת ממון אחרים חנם, אבל אם יאבד השובר אין לחוש שירויח המלוה וישמח, דעבד ליה לאיש מלוה.

דין שטרות מוקדמים או מאוחרים - שטרי חוב המוקדמים פסולים, כיון שיכול לטרוף לקוחות שקנו לפני ההלואה, וזה שלא כדון, ולכן השטר פסול ואינו גובה בו גם מהזמן האמיתי, ודין זה הוא לכו"ע כשכתבו בשטר תאריך מוקדם ליום כתיבתו, אבל כתב בניסן תאריך של ניסן ולא לוח עד תשרי, יש פוסלים, ויש מכשירים דס"ל עדי בחתומיו זכין לו, ושטרי חוב המאוחרים כשרים, ואמרו רב המנונא שדווקא שטרי הלואה מאוחרים כשרים, אבל שטרי מקח וממכר מאוחרים פסולים, דיש לחוש שימכור ע"מ שאם יהיה לו כסף יחזור ויקנה ממנו, ובאמת יחזור ויקנה את הקרקע מהלוקח, לפני הזמן הכתוב בשטר, ויאמר הלוקח שנאבד לו שטר הקנין, וכתבו לו שובר, ויטען הלוקח שקנה ממנו אחרי שמכרה לו, אבל בשטרי הלואה אין לחוש שיטען שהשובר הן של הלואה אחרת מוקדמת יותר, דס"ל שאין כותבים שובר. והאידינא שכותבים שובר, צריך לכתוב בשטר מאוחר "לא ביזמיניה כתבתיה אלא אחרונה וכתבנוהו", ואחרי שאמרו רב ספרא לסופריו לכתוב בשובר את הזמן הכתוב בשטר, ואם לא יודעים שלא יכתבו תאריך כלל, ממילא אין לחוש שיטען שהשובר הוא של הלואה אחרת, ואפי' רבי יוסי מכשיר בזה, ואף שהאידינא לא

עבדינן הכי, מ"מ חכמים תיקנו שיוכל לעשות כך, ואם לא עשה איהו דאפסיד אנפשיה.

קע"ב: כתיבת זמן בשטרי אקנייתא - אם יודעים מתי נעשה

הקנין, שיכתבו זמן זה בשטר, ודין זה שייך בשטר מתנה בלא אחריות, או בשטר מכירה אפי' עם אחריות, דדינו לטרוף לקוחות כבר מזמן המכירה כיון שמכירה בעדים יש לה קול אף בלי שטר, (אבל בהלואה דבצינעא יזיף אין קול בלי שטר ואין לכתוב אלא את זמן הכתיבה, מפני שאין שעבוד אלא מזמן הכתיבה, ואפי' נכתב ביום נחתם בלילה הוי מוקדם ופסול, ואם לא יודעים מתי נעשה הקנין, יכתבו את יום הכתיבה, כדי שלא יהא מחזי כשיקרא. ומטעם זה יש לכתוב בשטר הלואה או מכירה או מתנה או זכרון עדות את מקום כתיבתו, אע"פ שמעידים על מקום אחר, כדי שלא יהא מחזי כשיקרא.

מלוה שרוצה שיחליפו לו את השטר -

מלוה שרוצה שיכתבו לו שתי שטרות של חמישים במקום שטר אחד של מאה, אין שומעים לו, דניחא למלוה שיזדרז הלוח לפרוע הכל כדי שלא יצטרך לשמור שובר, וניחא ללוה שהשטר שבידי המלוה יפגם דאינו נפרע על ידו אלא בשבועה.

ואם המלוה רוצה שיעשו לו שטר אחד של מאה במקום שתי שטרות של חמישים, אין שומעים לו, דניחא למלוה שלא יפגם שטרו, וניחא ללוה שיוכל לפרוע חמישים.

ואם המלוה רוצה שיעשו לו שטר אחד של חמישים במקום שטר של מאה, אין שומעין לו, דחיישינן שפרע מקצת וכתבו שובר, ויבוא לגבות בשטר זה ויטען שזו הלואה אחרת.

חלוקת ירושה - אם האב השאיר מרחץ ובית הבד, אם הם להשכרה הרווח לשניהם, ואם הם לשימוש יכול העשיר לומר לעני שיקנה עבדים ויתרחצו שם, או שיקנה זיתים ויעשם בבית הבד, ואינו יכול להביא אנשים מבחוץ, אלא כאותם אנשים שהכניס האב, ואף למ"ד שיכול לכפות ולמר גוד או אגוד, שאני הכא דגוד איכא אגוד ליכא.

שני יוסף בן שמעון בעיר אחת

אין אחר יכול להוציא עליהם שטר חוב, דכל אחד דוחה אותו לשני, אא"כ יש עדים.

כיצד יעשו - ישלשו - יכתבו שם אבי אביו, ואם היו משולשים יכתבו סימן - גו"ן או ל"ן או גיחור, ואם היו סימניהם שוים יכתבו כהן, ואם שניהם כהנים יכתבו ד' דורות.

קע"ב: שטר שכתוב בו אני פלוני בן פלוני לויתי ממך ואדם אחד מוחזק בו וטוען שהוא המלוה, לרב הונא ממך היינו אפי' מריש גלותא או משבור מלכא, ושמו אדם אחר הלוח והשטר נפל ממנו, ולרבה ממך היינו ממוחזק השטר, וכמו שאמר אבא שאול שגט שאין בו זמן דדינו שהוא פסול ואם נישאת הולד כשר, ואם כתוב בו גירשתיה היום, מעידים על פיו על היום שיצא בב"ד, דהיום היינו שהגט יוצא בו בב"ד, וזה זמן גמור, ואין לומר שאבא שאול סובר כרבי אלעזר דעידי מסירה כרתי, ולדבריו גט שאין בו עדים או זמן כשר, דהע"מ מעידים על הגט והזמן, ואין חותמים אלא מפני תיקון העולם, ואין כותבים זמן אלא משום פירי או שמו יחפה, וכשיש עדים אין חשש זה, ומה שאבא שאול מצריך לכתוב היום, אינו משום זמן, אלא משום דבעי ידים מוכיחות שנתגרשה משעה שקיבלה את הגט, ואין כוונתה לגרשה עוד שנה או שנתיים, אבל בשטר שכתוב לו לויתי ממך חוששים לנפילה, ואין חוששים שהגט נפל מאחר, ואביי סובר שדווקא בשני יב"ש אין חוששים לנפילה דנימא שדווקא יב"ש השני מצאו, אבל כאן שיכול ליפול מכל אדם חוששים לנפילה.

אם שני יב"ש יכולים להוציא שט"ח על אחרים - במתני משמע שיכולים, דאין חוששים לנפילה. ובברייתא איתא שאין יכולים, ונחלקו אם אותיות נקנות במסירה, דלנפילה לא חיישין, אלא י"ל שמסרו לו וקנה את החוב, או שאין אותיות נקנות במסירה, וטען למחזיק שהשטר פקדון אצלו, ולמלוה יטען אין השטר בידך, אמנם אם כתבו הרשאה זה לזה ישלם לו בעל כרחו. או שלכו"ע אותיות נקנות במסירה בלי שטר מכירה אחר, ונחלקו האם הקונה שטר צריך להביא ראיה שמסרו לו לקנין ולא לפקדון, כשיטת אב"י, או שא"צ להביא ראיה והשטר בחזקת המחזיק כשיטת רבא.

קע"ג. אב"י מוכיח שהלוקח צריך להביא ראיה ממה שאם אחד מהאחים מוציא שטר חוב של אביו, צריך להביא ראיה, ורבא דוחה דשאני אחים דשטמו מהדדי. ולל"ב רבא מדייק משם שדווקא אח צריך להביא ראיה לפי ששטמי מהדדי, אבל בעלמא לא, ואב"י דוחה דקמ"ל שאפ"י אחים לא זהירים.

אם שני יב"ש יכולים להוציא שט"ח זה על זה - לתנא דמתני' אין יכולים, ויש ברייתא שסוברת שיכולים, דס"ל אין כותבין שטר ללוה אם אין מלוה עימו, וא"כ מסתמא שניהם היו שם, ולא הקפידו זה על זה, ולנפילה הא לא חיישין. ולתנא דמתני' כותבין שטר ללוה אע"פ שאין מלוה עימו, וממילא יש לחוש שיכתבו שטר ויגבה בו מי"ב"ש השני.

שטר על יב"ש וכתבו גם את הדור השלישי, ומצא אחד בין שטרותיו שובר על יב"ש שאינו משולש, שטרות שניהם פרועים, ואע"פ שסימפון היוצא מתחת יד המלוה פסול, איירי הכא שהשטר נמצא בין שטרות קרועים, דהורע כחוח.

מי שלוה משני יב"ש ומצא שובר שכתוב בו שטרו של יב"ש עלי פרוע, שטרות שניהם פרועים, דיד בעל השטר על התחנתנה, ואם כתבו הרשאה זה לזה נראה דיכולים לגבות חוב אחד, א"כ טוען שפרע לשניהם והשובר נכתב בסתמא על שניהם.

מה הדין כשיש ספק איזה שטר פרוע -

האומר לבנו שאחד משטרותיו פרוע ואינו יודע איזה הוא, וציווה כך בשעת מיתתו, ואמר שהלוה האמין לו, והוא לא רוצה ליענש, כל השטרות פרועים חוץ מאותם שיודו שלא פרע להם, ואם יש שתי שטרות של אחד, הגדול מביניהם פרוע, דשטר משמע אחד ולא שניים.

האומר לחבירו שטרך שבידי פרוע, הרי השטר הגדול שיש בידו עליו פרוע, אבל אם אמר חוב שלך פרוע דמשמע כל החובות ואפ"י בשטרות הרבה, כל השטרות פרועים, דיד בעל השטר על התחנתנה, אבל בכותב שדי מכורה לך, מכר אין הגדולה מכורה, ואם כתב שדה שיש לי מכורה לך, אין כל השדות מכורות, דהמוציא מחבירו עליו הראיה.

דיני ערב

קע"ג: אם יכול להפרע מן הערב תחילה - בסתמא אין המלוה נפרע מן הערב תחילה, עד שיתבע את הלוה בבי"ד ויחייבוהו ולא יהיה לו מה לשלם, ובטעם הדבר אמרו רבה ורב יוסף "גברא אשלימת לי, גברא אשלימי לך" והרי הוא לפניך לתבוע ממנו, ורק אם ימות או יברח אני ישלם, ולרב נחמן אין בזה טעם דא"כ מה מהני ערבות, אלא הכונה היא שלא יתבע את הערב תחילה, דלא נעשה ערב אלא שאם ימות או ימאן לבוא לבי"ד או שיחייבוהו בי"ד ולא יהיה לו מממה לפרוע, יפרע הלוה. ובי דינא דפרסאי נפרעים מהערב תחילה.

מנין לערב שמשמעבד באמירה בלא קנין, לרב הונא לומדים מ"אנוכי אערבנו מידי תבקשנו", ולרב חסדא שם זה קבלנות, דכתיב "תנה אותנו על ידי ואני אשיבנו אליך" כאילו קיבלתיו ביד. לרב יצחק לומדים מ"לקח בגדו כי ערב זר", ואומר "בני אם ערבת לרעך וכו'".

לאמימר שעבוד ערב תלוי אם **אסמכתא קניא**, דכל "דאי" הוי אסמכתא, ולרב אשי אף למ"ד אסמכתא לא קניא, בההוא הנאה דקא מהימן ליה גמר ומשעבד נפשיה בלב שלם, ושליוותא דערב קא עביד מלוה, כאילו הוא עצמו הלוה.

אם אמר ע"מ שאפרע ממי שארצה, לא יפרע מן הערב אא"כ אין נכסים ללוה, וערב קבלן אע"פ שיש נכסים ללוה יפרע מהקבלן אם ירצה, ולרשב"ג גם בזה אם יש נכסים ללוה לא יפרע מן הערב, ואין הלכה כרשב"ג, דכל מקום ששנה רשב"ג במשנתינו הלכה כמותו, חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה.

קע"ד. מהו לשון ערבות ומהו לשון קבלנות - הלוה ואני ערב לכו"ע זהו לשון ערבות, הלוה ואני פורע, הלוה ואני חייב, הלוה ואני אתן, לרב הונא ורב יצחק הם לשון ערבות, דהא לשון הלוה קאמר, ולרב חסדא הם לשון קבלנות, תן לו ואני קבלן, תן לו ואני פורע, תן לו ואני חייב, לרב הונא ורב יצחק ורב חסדא הם לשון קבלנות, ולרבא הם לשון ערבות, דמשמע אני יפרע בשבילו אם הוא לא יפרע, ואם אמר תן לו ואני נותן לכו"ע זה לשון קבלנות, וה"ה תן לו ואני קבלן, והלכה כרבא בתן לו ואני נותן, ולאמימר ככהאי גוונא אין למלוה על הלוה כלום, והגמ' אומרת שהלוה לא נפטר, אלא כשהערב נשא ונתן ביד.

רב חנין בריה דרב יבא סילק מלהיות דיין, דיין שהוריד את המלוה לנכסים לפני שתבע את הלוה, ואמר רבא שטעמו דנכסי האדם ערבים על חובו, דכתיב "אם אין לך לשלם למה יקח משכבך תחתיו", וכתב יוציא אליך את העבט החוצה" ואין נכון לתבוע את הערב לפני הלוה שמה יפרע הלוה עצמו, וכמו כן אין לזלזל בנכסיו קודם שרואים שאינו יכול לסלק במעות.

ערב של יתומים שפרע לפני שהודיע ליתומים, אינו יכול לגבות מהיתומין עד שיגדלו, לרב פפא הטעם הוא דפריעת בעל חוב מצוה, והערב נעשה בעל חוב ומצוה על היתומים לפרוע, ויתמי לאו בני מיעבד מצוה נינהו, וכשיגדלו יעשה עמם דין, ולרב הונא בריה דרבי יהושע יתמי בני מיעבד מצוה נינהו, אלא הטעם הוא דאימור שאביהם בחייו צררי אתפסיה למלוה כדי לפטור את הערב, ובמלוה ע"פ חוששים לצררי, ונ"מ כשהלוה הודה בשעת מיתתו, או שנידוהו ומת בנידויו ולא רצה לפרוע בחייו, ולהלכה כשנידוהו ומת בנידויו או שהלוה הודה חייבים היורשים לשלם בקטנותם, והא דאמר רבא אין נזקקים לנכסי יתומים אא"כ ריבית אוכלת בהם, לא איירי בשעהייב מודה, דכאומר תנו דמי, וגובה ממקרקעי דיתמי, ובזמן הזה דליכא מקרקעי כ"כ גובה אף ממטלטלי.

קע"ד: ערב שבא עם השטר חוב אינו גובה מהיתומים עד שיגדלו, ואז ישבע ויפרע מהם, אא"כ כתב בו המלוה התקבלתי, דאז חשיב הערב מוחזק בשטר, ובזה מודה רב פפא, כיון שטרח וכתב ליה התקבלתי.

ערב על חוב לעכו"ם שפרע לעכו"ם לפני שתבע את היתומים, בשם רבא אמרו דכיון שהעכו"ם הולך לערב לא חיישין לצררי דחושש שיגבה גם את הצררי וגם מהערב, ולרב אשי חיישין לצררי, דכיון שהעכו"ם הולך לערב, לא היה מסכים להיות ערב בלי צררי.

הערב על כתובת אשה וגירשה בעלה ואין לו נכסים וצריך הערב לפרוע, לרשב"ג ידיירה הבעל הנאה על דעת רבים דאין לו הפרה, שמא עשו קנוניא על נכסיו וכונתו להחזירה ולאכול כתובתה.

מעשה במשה בר עצרי שהיה ערב על כתובת כלתו, ובנו רב הונא היה ת"ח עני, ואמר אב"י שיגרש את אשתו, שלא בבי"ד - כדי שלא ידירוהו הנאה, ואחרי שיגבה את הכתובה מאביו יחזירנה, (ולבסוף התברר שהוא כהן, דבתר עניא אזלא עניותא), ואף שהמשיא עצה למכור בנכסים כרשב"ג הרי זה רשע ערום מפני שמתעבר על ריב לא לו ומבטל דעת הנותן (באמר אחר כך לפלוני, ומ"מ חלה המכירה, דאין לשני אלא מה ששייר ראשון), בנו שאני, וצורבא מרבנן שאני.

דין ערב וקבלן, בכתובה ובהלוואה - ערב דכתובה לכו"ע לא משתעבד, קבלן דבעל חוב לכו"ע משתעבד, קבלן דכתובה וערב דבעל חוב י"א שמשתעבד רק אם יש נכסים ללוה, אבל אם אין לו נכסים לא גמר בליבו להשתעבד כדי להפסיד, ואינו אלא פטומי מילי, (אמנם אבא לבנו משתעבד), וי"א שבכל גוונא משתעבד. ולהלכה כל ערב משתעבד אע"פ שאין נכסים ללוה, חוץ מערב דכתובה שאינו משתעבד אפי' אם לבעל נכסים, דמצוה הוא דעבד ואין כוונתו לפרוע אלא לזווגם, שע"י ערבות זו מתרצים, ולא מדי חסרה דטב למיתב טן דז מלמיתב ארמלו.

דיני שכיב מרע

שכיב מרע שהקדיש את כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי, אם יש שטר נאמן, דחזקה אין אדם עושה קנוניא על ההקדש, אבל אם אין השטר מקוים אינו נאמן, דאדם עשוי שלא להשביע את עצמו.

קע"ה. שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי, אם אין שטר אין גובים מהיורשים, דמלוה ע"פ אינו גובה מיורשים או מלקוחות, ואם יש שטר מקוים נותנים, ואם השטר אינו מקוים והחייב מודה, אם אמר תנו נותנים דקיימיה לשטרא, ולא משום מצוה לקיים דברי המת, דא"כ לא יתנו אלא לאחר מיתה, ואם לא אמר תנו אין נותנים דלא קיימיה לשטרא, ואדם עשוי שלא להשביע את בניו שרוצה שלא יחזיקו אותו את בניו כעשירים, ואינו גובה עד שמקיים את השטר.

נאמנות היורשים על פרעון - רבה אמר שאם כיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי, נאמנים היורשים לומר פרעונו, ואם אמר תנו מנה לפלוני אין נאמנים לומר פרעונו, והגמ' אומרת שמסתבר לומר הפוך, דאם אמר תנו מסתבר שעשו כדבריו, אלא הכי איתמר, שאם אמר מנה לפלוני בידי, וטוענים היתומים שאביהם אמר להם פרעתי, נאמנים, דתולים שנוצר שפרע ולכן לא רצה לומר להם תנו, אבל אם אמר תנו מנה לפלוני, וטוענים היתומים שאמר להם שפרע, אין נאמנים, דאם באמת פרע לא היה אומר להם תנו.

שכיב מרע שהודה שטען לו בעל חובו מנה לי בידך, ואמר הן, דבעלמא יכול לטעון משטה אני בך, הכא א"צ לומר אתם עידי, דאין אדם משטה בשעת מיתה, וא"צ לומר כתובו, אע"ג דבעלמא הודאה בפני שניים וצריך לומר כתובו, דדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו.

אי שעבודא דאורייתא

מלוה בשטר גובה מנכסים משועבדים - מכורים, ואפי' אם לא כתוב בשטר אחריות, אמרינן אחריות טעות סופר. מלוה בעדים או בכתב ידו, גובה רק מנכסים בני חורין, דבעין גם שטר וגם עדים כדי שיצא הקול, ובלא קול לא אמרינן שהלקוחות אפסדו אנפשייהו.

קע"ה: לעולא שעבודא מדאורייתא דכתיב "יוציא אליך העבוס" וה"ה למקרקעי, ואף מלוה ע"פ גובה ממשועבדים, ואמרו חכמים שלא יגבה משום פסידא דלקוחות, שאינם יכולים להזהר בדבר שאינו ידוע, אבל בשטר גובה, דאינהו אפסדו אנפשייהו.

לרבה שעבודא לאו דאורייתא, ו"יוציא אליך העבוס" איירי במשכנו שלא בשעת הלוואתו, ואף בשטר מדאורייתא אינו גובה ממשועבדים, ואמרו חכמים שייגבה כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין, ומלוה ע"פ אינו גובה, דלית ליה קלא. ואף שרבה אמר שיוורשים שגבו קרקע על חוב, נוטל בזה היורש פי שניים, דקרינן ביה "בכל אשר ימצא לו", אבל במעות לא, (ואין לומר איפוך, שהרי עולא אמר שמדאורייתא בעל חוב דינו בזיבורית דכתיב "והאיש אשר אתה נושה בו יוציא" ודרכו להוציא פחות שבכלים), טעמא דבני מערבא קאמר, וליה לא ס"ל, אלא ס"ל שבכור נוטל פי שניים במעות, דמעות הלוהו ומעות משלם, ולא בקרקע דשעבודא לאו דאורייתא.

לרב ושמואל מלוה ע"פ אינו גובה לא מיורשים ולא מלקוחות, דשעבודא לאו דאורייתא.

לריו"ח ור"ל מלוה ע"פ גובה בין מיורשים בין מלקוחות, דשעבודא דאורייתא.

ולהלכה גובה מן היורשים כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין, ואינו גובה מהלקוחות דלית ליה קלא.

חיוב היורשים בנוקי האב - החופר בור ברה"ר ונפל לתוכו שור ומת החופר, פטור, ואם מת השור, חייבים היורשים לשלם לבעל השור, דמעשה ב"ד כמלוה בשטר. הגמ' מבארת שאם שעבודא לאו דאורייתא איירי שעשאו טריפה ועמד האב בדין קודם שיצאה נשמתו, או שישבו הדיינים על פתח הבור לפני מותו וחייבוהו.

קע"ו. כתב ידו אע"פ שהוחזק בב"ד ע"י הודאתו וכתבו ב"ד אשרתא, אינו גובה מנכסים משועבדים כשטר שיש בו עדים, אלא מנכסים בני חורין, והאני ב"ד שלא יוכל להכחיש שזה כתב ידו, ואע"פ שלענין גט כתב ידו בלא עדים החתומים אלא שנמסר בפני עדים, הגט פסול לינשא בו, ואם נישאת הולד כשר, (וכן ביש עליו עדים ואין בו זמן, או שיש בו זמן ואין בו אלא עד אחד), ולרבי אלעזר אע"פ שאין עדים חתומים בשטר, אלא שיש עידי מסירה כשר לכתחילה, דעידי מסירה כרתי, ואם הוא שטר מלוה גובה מנכסים משועבדים, שאני התם שמשעת כתיבה שעבד עצמו, דנעשה ע"מ להמסר בעדים, אבל הכא לא נעשה אלא כדי שלא יוכל לומר פרעתי.

שעבוד ערב

ערב היוצא לאחר חיתום שטרות שכתב אני פלוני בן פלוני ערב, אחרי חתימות העדים, **לרבי ישמעאל** גובה מהערב מנכסים בני חורין דמלוה ע"פ היא, וה"ה לערב בלא שטר אחר מתן מעות. והיוצא קודם חיתום שטרות, אם כתב פלוני ערב גובה מנכסים בני חורין, דדילמא לא העידו העדים אלא על הענין הראשון, ואם כתב פלוני ערב - לרב וריו"ח גובה מנכסים משועבדים.

וכן מצינו שעדים החתומים על גט שכתוב בסופו שאילת שלום, אם כתוב ושאלו בשלום פלוני כשר, ואם כתוב שאילו בשלום פלוני פסול.

ולבן ננס בערב היוצא לאחר חיתום שטרות אינו גובה אף מבני חורין, שלא על אמונתו הלוהו, והוי כרואה אחד חונק את חבירו בשוק, ואמר לו הנח לו ואני אתן לך, ואינו חייב אלא באומר הלוהו ואני אתן לך. ולרבי ישמעאל אף בחנוק גובה מנכסים בני חורין, דמשום צערא דחבריה גמר ומקנה.

ואמר רבי ישמעאל שהרוצה שיחכים יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן, והן כמעין המתגבר, והרוצה שיעסוק בדיני ממונות ישמש את שמעון בן ננס.

ואע"פ שקילס רבי ישמעאל את בן ננס, הלכה כרבי ישמעאל שגובה מנכסים בני חורין, ואפי' בחנוק.

קע"ו: אי ערב בעי קנין - לשמואל סתם ערב לא בעי קנין, ובחנוק בעי קנין. ולרב נחמן אף סתם ערב בעי קנין, ורק ערב דבי"ד לא בעי קנין. ולהלכה ערב בשעת מתן מעות לא בעי קנין, ואף בנעשה לאחר חיתום שטרות גובה מנכסים משועבדים, ואחר מתן מעות בעי קנין אפי' בחתום בשטר, ואם חתם לאחר חיתום שטרות בעי קנין וגובה מבני חורין, וערב דבי"ד לא בעי קנין, דבההיא הנאה דמיהן ליה גמר ומשעבד נפשיה.

מסכת סנהדרין:

דיני ממונות בשלשה:

כמה דינים צריכים לדון

ב. בי"ד של שלשה דנים דיני ממונות, והיינו גזילות כופר בפקדון ששלח בו ד', או חוסף מחבירו, (אבל לזה ולא שילם לא מקרי גזלן דמלוה להוצאה ניתנה), וחבלות תשלום ה' דברים, וכן נזק בשור המועד או אדם שהזיק, וחצי נזק, תשלומי כפל דגניבה, וד' וה' בגונב שור או שה וטבחו או מכרו, האונס והמפתה נערה בתולה שמשלם חמישים כסף, החליצה, והמאיאונים יתומה קטנה שהשיאה אימה או אחיה לדעתה, דמדאורייתא אין קידושי קטנה כלום בלא אביה, ומדרבנן צריכה למאן, שומת נטע רבעי ומעשר שני כדי לחללם על המעות שאין דמיו ידועים כגון פירות והרקיבו, ושומת ההקדשות לענין פדיון.

סנהדרין קטנה היא של עשרים ושלשה, ד"עדה" היא עשרה, דכתיב "עד מתי לעדה הרעה הזאת" ולא היו עמם יהושע וכלב, וכתיב "ושפטו העדה והצילו העדה" הרי עדה שופטת ועדה מצלת, וכתיב "לא תהיה אחרי רבים לרעות" ומשמע שלטובה הולכים אחרי רבים, וכתיב "אחרי רבים להטות" ללמד שהטיה לטובה די באחד, ולהטיה לרעה צריך שניים, וכדי שלא יהיה בי"ד שקול, מוסיפים עליהם עוד אחד.

עשרים ושלשה דנים דיני נפשות, וכן רובע והנרבע שור שרבע או בהמה שנרבעה, דכתיב ברובע "והרגת את האשה ואת הבהמה" ואומר ברובע "ואת הבהמה תהרוגו", שור הנסקל שנגח אדם ומת דהוקש מיתת השור למיתת הבעלים, דכתיב "השור יסקל וגם בעליו יומת".

איזו עיר ראויה לסנהדרין - לת"ק עיר של מאה ועשרים, ולרבי נחמיה מאתים ושלשים, כנגד שרי עשרות דבבציר מעשרה לא אשכחן שררה. (ב:).

סנהדרין גדולה היא של שבעים ואחד, דכתיב "אספה לי שבעים איש מזקני ישראל" ומשה על גביהן, ולר"י מספיק שבעים.

שבעים ואחד דנים שבט רוב שבט שעבד ע"ז במזיד, נביא שקר, כהן גדול, מוציאים למלחמות הרשות כל מלחמה חוץ ממלחת יהושע לכבוש את הארץ, מוסיפים על העיר ירושלים, ועל העזרות, עושים סנהדריות לשבטים בכל עיר ועיר, דכתיב "תתן לך בכל שעריך", עושים עיר הנידחת. (בספר כרך המבדיל בין ישראל לנכרים אין עושים עיר הנידחת, ואין עושים ג' עיירות עיר הנידחת אלא רק אחת או שתיים).

מוציא שם רע שאומר לא מצאתי לבתך בתולים, ועונשו מאה כסף, לר"מ נדון הג', ולחכמים נדון בכ"ג, מפני שיש בו דיני נפשות שאם זינתה תחתיו דינה בסקילה.

מכות ארבעים בג', ולרבי ישמעאל בכ"ג.

עיבור השנה מפני האביב והתקופה, בג', ולרשב"ג מתחילים בג', ונושאים ונותנים בה', וגומרים בז', ואם גמרו בג' מעוברת.

סמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של ציבור, ועריפת עגלה - לר"ש בג', ולר"י בה'.

ערכין המיטלטלים בג', ולר"י צריך שאחד מהם יהיה כהן דכתיב "כערכך הכהן", ופדיון הקרקעות של הקדש בט' ועוד כהן, ואדם כקרקעות.

זאב ארי דב נמור ברדלס ונחש שהרגו אדם ונידונים בסקילה כשור, מיתתם בכ"ג, ולר"א כל הקודם להורגם זכה, ולר"ע מיתתם בכ"ג.

דיני ממונות בשלשה

ב. גזילות וחבלות בשלשה, דכתיב בגזילות "ונקרב בעל הבית אל האלוקים", וה"ה חבלות, דמה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו. ובעינן בהו ג' מומחין שהם סמוכים ונטלו מהנשיא רשות לדון.

הודאות והלוואות -

הודאות היינו שבא לתבוע הלואה על פי עדים שהודה לו, והלואה היינו שבא לתבוע הלואה על פי עדים על ההלואה, והלוה כופר בשתיקה. וי"מ שהודאות היינו מודה מקצת והלוואות היינו כופר הכל, וראשון עיקר.

לרבי אבהו ורבא אע"פ שצריך שלשה, ושניים שדנו אין דיניהם דין, מ"מ לא בעינן מומחים, ואף דס"ל עירוב פרשיות כתוב כאן, ואפשר ללמוד מה שכתוב בפרשה אחת על מה שכתוב באחרת, (שהרי מודה במקצת כתוב בפרשת שומרים, ושומר חייב שבועה גם בלי הודאה במקצת), ובדין הוא דליבעי מומחין, והא דלא בעי מומחין כדי שתנעול דלת בפני לוויין, שימנע מלהלוות שמה לא ימצא מומחים, (דמהאי טעמא אע"פ שגם דיני ממונות צריך דרישה וחקירה באיזה יום ואיזה שעה הלוה, כדיני נפשות דכתיב בהו "ודרשת וחקרת", דכתיב "משפט אחד יהיה לכם", מ"מ אמרו חכמים שא"צ דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לוויין). וכן אם טעו חייבים אע"פ שיש להם רשות לדון דיני ממונות, וכל המומחה לבי"ד אם טעה פטור מלשלם, דיחשוש שבי"ד יטעו ויפסיד.

והא דאיתא במתני' דיני ממונות בשלשה גזילות וחבלות בשלשה, לרבי אבהו היינו שדווקא גזילות וחבלות הם הדיני ממונות שבעינן שלשה מומחין, אבל הודאות והלוואות לא בעי מומחין.

ג. רבא מבאר שבאמת מדאורייתא צריך שלשה מומחים בהודאות והלוואות, ומתני' קתני שדיני ממונות והיינו הודאות והלוואות בג' הדייטות, והטעם כנ"ל, ובגזילות וחבלות בעינן מומחים.

לרב אחא בריה דרב איקא **מדאורייתא אחד כשר** בהודאות והלוואות, שנא' "בצדק תשפוט עמי"ך" לשון יחיד, ואמרו שיהיו ג' משום יושבי קרנות שיטעו בדין, ובג' א"א שאין בהם חד דגמיר מחכמים ודיינים הלכות הלואה, ואם טעו ישלמו, דאל"כ נפישו יושבי קרנות.

שניים שדנו - לרבא לא הוי דין, ולרב אחא בריה דרב איקא דיניהם דין, אלא שנקראים בי"ד חצוף שעברו על תקנת חכמים.

נזק וחצי נזק - תני נזק אגב חצי נזק, וחצי נזק למ"ד פלגא נזקא קנסא תני משום דהוי קנסא, דסתם שוורים שלא הועדו אינם נוגחים ולא היה לבעלים לשמור, ולמ"ד פלגא נזקא ממונא דקסבר סתם שוורים נוגחים והיה לו לשמור, ורחמנא חס עליה, תנא אגב תשלומי כפל וד' וה', שגם הם ממון שאינו משתלם בראש פחות או יותר מהקרן.

ג. ילפותא לבי"ד של שלשה, ואי בעינן בי"ד נוטה -

לרבי יאשיה לומדים מדכתיב "ונקרב בעל הבית אל האלוהים", וכתיב "עד האלוהים יבוא דבר שניהם", וכתיב "אשר ירשיעון אלוהים", הרי כאן שלשה. ואף שאין דורשים תחילות, מ"מ מדלא כתיב "השופט" ש"מ דאתי למניינא. וס"ל לרבי יאשיה שבי"ד לא חייב להיות נוטה, וכדמצינו לר"י בסנהדרין גדולה היתה של שבעים, (ואמנם ר"י עצמו סובר כך רק בסנהדרין גדולה דכתיבי קראי, שהרי בסמיכת זקנים ועריפת עגלה בעי חמשה, דכתיב "וסמכו זקני" הרי כאן ד', ומוסיפים עוד אחד כיון שאין בי"ד שקול, אך רבי יאשיה סובר שבדיני ממונות א"צ בי"ד נוטה), ו"לנטות" איירי בדיני נפשות דבעינן שיהיה שייך הטיה לטובה על פי אחד, ומה שפוסקים את הדין על פי הרוב, לומדים זאת בק"ו מדיני נפשות.

לרבי יונתן אין דורשין תחילות למנין, דלגופיה אתא דבעינן מומחים, דאלוהים הוא לשון גדולה ורבנות, (והא דלא תני "השופט" לישנא בעלמא

נקט), וא"כ יש ב' דיינים וכנ"ל, וכיון שאין ב"ד שקול דכתיב "לנטות אחרי רבים להטות", ואם יתחלקו לחצאין אין כאן רבים, מוסיפים עליהם עוד אחד.

שיטת רבי שדיני ממונות בחמשה.

ואין לומר דטעמו משום דבעינן שלשה בגמר הדין, בעינן שהשלשה יהיו רוב ונלך אחריהם, דא"כ סנהדרי גדולה תהא צריכה מאה ארבעים ואחד, כדי שישגמו הדין בשבעים ואחד, ובע"כ כיון דכתיב "אספה לי שבעים איש", א"צ שבעים אלא בשעת אסיפה, וכן בסנהדרי קטנה א"צ ארבעים וחמשה כדי שישגמו הדין בעשרים ושלשה, דהא דכתיב "ושפטו העדה, והצילו העדה" היינו דבעינן כ"ג בשעת שפיטה, וא"כ הכא נמי דכתיב "ונקרב וכו'" בעינן ג' בשעת קריבה. אלא טעמא דרבי דכתיב "אשר ירשיעון אלוהים" והיינו שניים, וא"כ גם הא דכתיב "אלוהים" למעלה היינו שניים, ולא דריש תחילת, וכיון שאין ב"ד שקול הרי כאן חמשה. (ולרבנן כתיב "ירשיעון").

יש אם למקרא או למסורת

ד. לריו"ח התנאים דלהלן סוברים "יש אם למקרא-

רבי, כנ"ל.

רבי יהודה בן רועץ, דס"ל דהא דאין אשה טמאה שבעים, משום שהמקרא הוא שבועיים, (ובתחילה ענה להם שכמו שימי טהרה בנקבה כפלים מזכר ס"ו ימים, אף ימי טומאה כפלים מזכר שבועיים).

בית שמאי, דס"ל שהדמים צריכים להנתן על מזבח החיצון עולה שלמים ואשם, הטענים ב' מתנות שהם ד', ונתנם במתנה אחת, כיפר, דכתיב "ודם זבחין ישפך" שפיכה אחת משמע. ובחטאת ב' מתנות מעכבות, דכתיב "קרנות" ג' פעמים, ד' למצוה ו' לעכב. (ולב"ה אף בחטאת כיפר במתנה אחת, דפעמיים כתיב "קרנות", ג' למצוה וא' לעכב, ואין לומר שהכל למצוה, דכפרה בכדי לא אשכחן).

ר"ש, דס"ל שבסוכה בעינן ג' דפנות כהלכתן - שלימות, ורביעית אפי' טפח גובה י' טפחים, דכתיב ג"פ "בסכות", דל חד קרא לגופיה, והלכתא גרעה מהרביעית ואוקמה אטפח. (ולרבנן ב' כהלכתן ושלישית אפי' טפח, דב' פעמים כתיב "בסכת" ויש אם למסורת - שנמסרה כתיבתו להכתב חסירה, דל חד קרא לגופיה, והלכתא גרעה מהשלישית ואוקמה אטפח).

ר"ע, דס"ל שרביעית דם שיצאה משני מתים מטמאה באהל, דכתיב "על כל נפשות מת לא יבוא", שתי נפשות ושיעור אחד, ודם איקרי נפש, ורביעית הוא שיעור חיותו של אדם. (ולרבנן בעינן ממת אחד, ד"נפש" כתיב).

ד: רב אחא בר יעקב סובר שלכו"ע יש אם למקרא, דאל"כ הא דכתיב "לא תבשל גדי בחלב אמו" יהיה אסור רק בהקלף ולא בהקלף.

ומחלוקת רבי ורבנן לגבי דיינים היא אם "ירשיעון אלוהים" הם דיינים נוספים, או אלו המוזכרים לפני כן.

ולענין טומאת שבעים רבנן לא חולקים על ר"י בן רועץ.

ולענין מתנות ב"ה סוברים שהיה אפשר ללמוד שהמתנות מעכבות מהחטאות הפנימיות פר כהן משיח והעלם דבר, הטענים ז' הזאות על הפרוכת ועל מזבח הזהב, ומתנה אחת מהן מעכבת, דכתיב "ועשה כאשר עשה", דשניהם חטאת וארבע קרנות, ומאידיך היה אפשר ללמוד מדמים האמורים למטה בחטאת העוף, ל"א למטה מחוט הסיקרא, וזה עיקר, ל"א למטה בפרשת אשמות, שאם נתנם במתנה אחת כיפר, דהא לא כתיב קרנות, דשניהם

נעשים בחוץ, וכדי שלא נלמד שהמתנות מעכבות כתיב "וכפר" ג"פ ללמוד שג' מתנות אינם מעכבות בכפרה.

ולענין מחיצה רביעית בסוכה נחלקו ר"ש ורבנן אם צריך פסוק שהסוכה צריכה סכך.

ולענין רביעית דם נחלקו ר"ע ורבנן אם נפשות תרתי משמע, או שנפשות דעלמא משמע.

הגמ' מוכיחה שיש חולקים על יש אם למקרא, דלרבי ישמעאל לומדים מדכתיב "לטוטפות" "לטוטפת" "לטוטפת", שצריך ד' בתים לתפילין של ראש, (ולר"ע טט בכתפי שתיים ופת באפריקי שתיים).

ולפ"ז צ"ל שמה שנאסר בשר בהקלף, משום שקריאת בהקלף וקריאת בהקלף שוה, ובזה לכו"ע יש אם למקרא.

הגמ' מוכיחה שיש מחלוקת גם היכא שיש ב' קריאות בכתובה שוה, שמצינו שנחלקו לגבי מצות ראה בסומא באחת מעיניו אם דורשים "ראה יראה", שצריך לבוא ליראות בשתי עיניו כמו שנראה בשתי עיניו דכתיב "עיני ד' אלוך".

ועל כן צ"ל שמה שבשר נאסר בהקלף, משום שדרך בישול אסרה תורה והקלף הוא צלול כמים, אבל הקלף אינו בישול אלא טיגון.

הלכות דיינים

ה. יחיד מומחה כשר לדון אפי' ביח"ד, דכתיב "בצדק תשפוט", וקסבר אין כאן עירוב פרשיות, וכגון רב נחמן ורבי חייה, והיינו יחיד דגמיר מרבתי וסביר מעצמו, ואע"פ שלא קיבל מריש גלותא רשות לדון.

דיין שטעה אם קיבלום עליו לילך אחריו בין לדין בין לטעות, ושלא יתבעוהו אם טעה, פטור, ואם לא קיבלוהו עליהם אלא אמרו לו שידון דין תורה חייב לשלם, אבל אין הדין חוזר.

נטילת רשות-

נטילת רשות מבי ריש גלותא בבבל מועילה לבבל ולא"י, דכתיב "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו", שבט היינו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט שיש להם כח ורשות ממלכי פרס. שבט הוא לשון שררה, ויש להם רשות להפקיר, ומחוקק הוא שררה מועטת היינו בניו של הלל שמלמדים תורה ברבים, ושבט מועיל למחוקק, אבל נטילת רשות בא"י אינה מועילה אלא לא"י ולא לבבל, וחייב לשלם אם טעה, אא"כ קיבלום עליהם הבעלי דינים.

רבה בר רב הונא נטל רשות מרב הונא, ורב הונא מרב, ורב מרבי חייה, ורבי חייה מרבי, ורשות זו לא הועילה לבבל.

רבה בר חנה נטל רשות מרבי לדון ולהורות, ולהתיר בכורות דלאחר החורבן היה, דאין התר לבכורות עד שיפול בהם מום, ונטל רשות זו כדי לדון בעיירות העומדות על הגבולין הנמשכות אחר א"י.

ה: רב קיבל רשות מרבי לדון ולהורות אבל לא להתיר בכורות, ואע"פ שהיה חכם, וגם היה בקיא במומים שהרי גדל י"ח חודש אצל רועה בהמה, לדעת להבחין בין מום קבוע למום עובר, מ"מ לא נתנו לו רשות להתיר בכורות כדי לחלוק כבוד לרבה בר חנה, שבני בבל ינהגו בו כבוד, (דברב נהגו כבוד בלאו הכי), או משום שרב כיון שהיה בקיא ביותר, והיה מתיר מומים שלא היה ידוע שהם קבועים, יכלו לבוא מכך לידי טעות ולהתיר מום עובר.

נטילת רשות להורות - אף מי שהוא גמיר לא יורה בלא ליטול רשות מרבו, ורבו יראה שאין מקום לטעות בלשונו, מפני שפעם אחת ראה רבי במקום אחד שמגבלים עיסותיהם בטומאה של הכלים, ואמרו לו שת"ח אחד לימדם שמי בצעים -אגם אין מכשירים, ובאמת אותו

ת"ח אמר מי ביצים של תרנגולת ואוז. וכן טעו בהא דאיתא שמי קרמיון ומי פיגה פסולים מפני שהם מי בצעים, וחשבו שכמו שהם פסולים לחטאת משום שהם מי בצעים, אינם מכשירים, וזה אינו, דלחטאת בעיני מים חיים, אבל להכשר כל דהו נמי מכשיר.

מותר ללתות חיטים בפסח לשרות מעט במים ולכותשם במכתשת מיד.

אין לתלמיד להורות הלכה במקום רבו, אא"כ היה רחוק ממנו ג' פרסאות, כנגד מחנה ישראל, ואמנם למשה עצמו הלכו יותר מג' פרסאות. ולא פרושי מאיסורא מותר אף במקום רבו.

תנינת רשות לפלגא כגון לדון ולא להתיר בכורות, מהני, וכן שייך לתת רשות לזמן.

שניים שדנו-

לשמואל אליבא דרבנן דיניהם דין אלא שנקראים בי"ד חצוף, ולרשב"ג אין פחות משלשה.

ואמנם היכא שישבו על דעת שלשה ואחד מהם אומר איני יודע, יסיפו עוד דין, כיון שמעיקרא ישבו על דעת שלשה.

לרבי אבהו שניים שדנו יכולים הבעלי דינים לחזור בהם, דדין בעי שלשה לכו"ע, אבל לפשרה מספיק שניים, ואין בעלי הדינים יכולים לחזור בהם, שהרי נתרצו ועל פיהם עשו.

ומ"מ אם קיבלו עליהם שידון אותם מהני אף באחד, ואם טעה פטור, אא"כ אמרו לו שידון אותם בדין תורה, שאז אם טעה בדבר משנה שטעה במשנה מפורשת הדין חוזר, ואם טעה בשיקול הדעת, וכגון היכא שיש מחלוקת ולא נפסקה ההלכה, וסוגין דעלמא כחד מינייהו, ועשה אחד כמו השיטה השניה, הדין קיים וישלם מביתו, אם נשא ונתן ביד.

פשרה

כמה דינים צריך לפשרה - לר"מ צריך שלשה וחכמים מספיק יחיד. הגמ' אומרת שאין הכרח לבאר שלכו"ע פשרה הוקשה לדין דכתיב "משפט וצדקה", ונחלקו במחלוקת שמואל ורבי אבהו אם דין בשלשה או בשניים. די"ל שלכו"ע דין בשלשה, ונחלקו אם מקישים פשרה לדין או לא. והמ"ד שמצריך שניים בפשרה סובר שמספיק אחד, ואמרו שיקח שניים כדי שיהיו עליו עדים.

קנין בפשרה - לרב אשי פשרה א"צ קנין, והלכתא שצריכה קנין אפי' בנעשית בשלשה.

אם מותר לעשות פשרה-

לת"ק אחרי שנגמר הדין והיינו שאמרו איש פלוני אתה חייב איש פלוני אתה זכאי, אין עושים פשרה, אבל אפשר לעשות פשרה גם אחרי שרואים להיכן הדין נוטה. ולר"ש בן מנסיא אפשר לעשות פשרה לפני שמיעת הטענות, או לפני שידוע להיכן הדין, אבל אח"כ אין לעשות פשרה, דכתיב "פוטר מים ראשית מדון, ולפני התגלע הריב נטוש".

לר"א בנו של ריה"ג אסור לעשות פשרה, והעושה פשרה הרי הוא חוטא, דכתיב "ובוצע ברך ניאץ ד'", "אלא יקוב הדין את ההר, דכתיב "כי המשפט לאלוקים הוא", ומשה היה עושה דין, אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום ומשים שלום בין אדם לחבירו, וכשהיה שומע מריבה היה רודף אחריהם ומטיל שלום ביניהם קודם שבאו לדין תורה.

ולר"א הפסוק "ובוצע בירך ניאץ ד'", "איירי בגלל סאה וטחנה ואפאה דאינו מברך, משום דהוי ניאוצ".

ולר"מ הפסוק מדבר על המברך את יהודה, שאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו, והיה לו לומר נחזירו לאבינו, אחרי שהיו דבריו נשמעים, שאינו מברך אלא מנאץ.

ולרבי תנחום בר חנילאי הפסוק מדבר על מעשה העגל, שראה אהרן שישראל הרגו את חור, ואמר שאם יהרגו גם אותו שהוא כהן ונביא, ויתקיים הפסוק "אם יהרג במקדש ד' כהן ונביא" לא תהיה להם תקנה, שהרי סופן לעשות כך בזכריה ויחרב בית המקדש, משא"כ אם יעשו את העגל תהיה להם תקנה בתשובה, והורה התר לעצמו לעשות להם את העגל.

לרבי יהושע בן קרחה מצוה לעשות פשרה, והיינו לשאול אותם אם הם רוצים דין או פשרה, ועל זה נאמר "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם", וכן כתיב "ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו", דבפשרה יש משפט ויש גם שלום, יש משפט ויש גם צדקה.

וי"מ דקרא דדוד הכונה שאם היה רואה שהעני התחייב בדין היה משלם לו מביתו, ולרבי כיון דכתיב "לכל עמו" הכונה שהיה עושה משפט למי שזכה, וצדקה לחייב שהוציא גזילה מתחת ידו.

שניים שבאו לדון אחד רך ואחד קשה, יכול הדיין להמנע מלדון לפני שמיעת הטענות, או לפני שידוע להיכן נוטה הדין, אבל אח"כ לא, דכתיב "לא תגורו מפני איש".

תלמיד היושב לפני רבו וראה זכות לפני וחובה לעשיר ורבו טועה בדין, לא ישתוק משום כבוד רבו, שנא' "לא תגורו מפני איש". והוא לשון הכנסה דכתיב "ויוין לא תשתה ולא תאגור", וכתיב אגרה בקציר מאכלה, וכתיב "אוגר בקיץ".

צריכים העדים לדעת על מי ולפני מי הם מעידים ומי עתיד ליפרע מהם, דכתיב "ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ד'", "וצריכים הדיינים לדעת את מי ולפני מי הם דנים ומי עתיד ליפרע מהם, שנא' "אלוקים נצב בעדת קל", ולא ימנע הדיין מלדון כיון שאם יטעה יענש. דכתיב "עמכם בדבר משפט" אין לדיין לירא ולמנוע עצמו מן הדין, אלא מה שעניו רואות, ויתכוון להוציא לצדקו ולאמיתו, ושוב לא יענש.

אמרות ומקורם בפסוקים

א אין תחילת דינו של אדם נדון אלא על דברי תורה שלא עסק בתורה, דכתיב "פוטר מים ראשית מדון" והתורה נמשלה למים. ורב הונא למד מפסוק זה, שתיגרה תחילתה קטנה וכיון דרווח רווח ושוב א"א לסותמו, ואביי קשישא אמר שמריבה דומה לנסרים של הגשר, שנקבעים במקומם ע"י ההליכה.

השומע חרפתו ושותק ורגיל בכך חולפות ממנו מאה רעות, דכתיב "פוטר מים ראשית מדון".

גנב אינו נהרג על שתיים או שלש גניבות, אך סופו ללקות באחרונה, דכתיב "על שלשה פשעי ישראל, ועל ארבעה לא אשיבנו".

עושה שלום לא יפול בשבע בורות, אבל עושה רעה יפול גם באחד, דכתיב "שבע יפול צדיק וקם, ורשעים יכשלו ברעה".

מי שבי"ד הוציאו ממנו גלימתו בדין, ישמח שהוציאו גזילה מידו, דכתיב "וגם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום".

אשה המתעצלת והסל שעליה נופל ואין ניכר שעוסקת במלאכתה, כתיב בה "בעצלתים ימך המקרה וכו'".

הבוטח באדם והוא קם עליו, כתיב ביה "איש שלומי אשר בטחתי בו וכו'".

כשהאבהה עזה יכולים לישן על רוחב החרב, וכשאינה עזה לא תספיק מיטה של שישים אמה, שהרי הקב"ה נועד לישראל מעל הכפורת בגובה עשרה ברוחב אמה וחצי, וכתיב "הבית אשר בנה שלמה לד' שישים אמה ארכו ועשרים רחבו ול' אמה קומתו", וכתיב איזה בית אשר תבנו לי" שתוכל שכינתי להיות מצומצמת בתוכו.

אזהרות ולימודים לדיינים

כל דין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכונה בישראל, ואל"כ גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

כל דין שנוטל מזה ונותן לזה שלא כדין, הקב"ה נוטל ממנו את נפשו. לעולם יראה הדיין עצמו כאילו חרב מונחת לו בין ירכותיו, וגיהנום פתוחה לו מתחתיו.

ז: לא יפסוק הדיין את הדין אא"כ הוא ברור לו, שנא' "דינו לבוקר משפט", וכתב "אמור לחכמה אחותי את".

עשרה שיושבים בדין הקולר תלוי בצוואר כולם, ואפי' תלמיד לפני רבו ואינו נזקק לדבר, ומבין שרבו טועה. ורב הונא היה מכנס עשרה לדון כדי שיגיע לו רק מעט, וכן עשה רב אשי בהוראה על טריפות.

דיין צריך להיות דומה למלך שאינו צריך לכלום, אבל אם דומה לכהן המחזור בבית הגרנות שצריך לחזר ולשאל ב"ד, זוהי הריסה, דכתיב "מלך במשפט יעמיד ארץ, ואיש תרומות ירסנה".

דיין שאינו הגון - אין להעמיד דין שאינו הגון, דכתיב לא תעשון איתי אלוהי כסף ואלוהי זהב. והקב"ה עתיד להפרע מהמעמידים דין שאינו הגון, והעושה כן כאילו נוטע אשירה, ואם יש שם ת"ח, כאילו נוטע אשירה אצל המזבח, דכתיב שופטים ושופטים וכו' לא תטע לך אשירה וכו', והת"ח מכפרים ומגניבים כמזבח.

הגמ' מביאה איך היה רב מעורר עצמו כשהיה בא לבי"ד, וכשהיו מכבדים אותו.

הוא מתונים בדין לעיני יפה לפני הפסק, דכתיב "ולא תעלה במעלות על מזבחי" בחזקה ובמרוצה, וסמך "ואלה המשפטים". ור"א לומד מזה שלא יפסע הדיין על ראשי עם קודש שכשהציבור יושבים ההולך ביניהם נראה כמפסיע על ראשם.

אשר תשים לפניהם - אלו כלי הדיינים, מקל למכת מרדות עד שיחזור בו, רצועה למלקות, שופר לשמתא ונידוי, וסנדל לחליצה. וצריך הדיין להיות רזיז כנגד מקל ורצועה להטיל אימה על הציבור לשם שמים.

אין לדיין לשמוע דברי בעל דין לפני שיבוא בעל דין חבירו, כיון שיכול לשקר דאין מי שיכחשו, ולב הדיין כבר נוטה לזכותו, ואין לבעל דין להטעים דבריו לפני שיבוא בעל דין חבירו, דכתיב "שמוע בין אחיכם ושפטתם", וקרי ביה נמי "שמע בין אחיכם", וי"א מ"לא תשא" קרי ביה לא תשיא.

צדק את הדין ואח"כ חתכהו, דכתיב "ושפטתם צדק". וצריך לשפוט צדק אף בין בית לעליה לשומם בדמים ולחלקם, ובין תנור לכיריים.

לא תכירו פנים - י"א שאין להכיר פנים למי שמכירים, וי"א שלא לנכר לו פנים אם הוא שונאך. ורב פסל עצמו מלדון את אושפיזיכניה, ומינה את רב כהנא, ואמר לו רב כהנא שאם לא יציית לו ינדה אותו.

ת דין של פרוטה יהא חביב לדיין כדין של מאה מנה, בין לענין העיון והפסק, בין לסדר הקדימה להקדים מי שבא קודם.

לא דיין לרשעים שנוטלים ממון, אלא שמטריחים את הקב"ה להחזירו לבעליו.

משה אמר "והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי", ונענש על שנטל שררה לעצמו ואמר תקריבון אלי, ולא אמר תקריבון לפני המקום, דכתיב "ויקרב משה את משפטן לפני ד' " והוא עצמו לא ידע מה להשיב, ולרנב"י כוונתו היתה שאם לא למד ילך וילמד מהקב"ה, אלא שראויה היתה פרשת נחלות ומקושש להכתב ע"י משה רבינו, וזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידם, ונתחייב מקושש ונכתבה על ידו, ללמדך שמגולגלים חובה ע"י חייב וזכות ע"י זכאי.

התורה מזוהירה את הציבור שתהא אימת דין עליהם, ואת הדיין שידריך את הציבור במשפט וחוקים על כרחם, ושיסבול את הציבור, כאשר ישא האומן את היונק.

הקב"ה אמר ליהושע שיקח מקל ויכה על קדקדם, משום דדבר מנהיג אחד לדור ולא שני דברים לדור.

זימון לבי"ד צריך שיהיה בשם שלשת הדיינים, ואם זימנו בשם אחד מהדיינים לא אמר כלום, ולא משתינו ליה, וביומא דדינא שני וחמישי תתקנת עורא, גם בשם אחד.

דיני קנסות נדונים בפני ג' מומחים, ויחיד מומחה פסול לדון דיני קנסות.

מתי מוציא שם רע נדון בג' ומתי בכ"ג

לר"מ נדון בג' היכא שבא להפסידה כתובתה ואין לו עדים שזינתה תחתיו, אבל אם בא לחייבה מיתה צריך כ"ג, (ולתוס' איירי שהאב תובע מהבעל ק' סלעים), ולחכמים בכ"ג מפני שיש בו דיני נפשות.

ח' ביאורים במה נחלקו -

לעולא חכמים סוברים שחוששים ללעז שיצא הקול ויבואו עדים שזינתה תחתיו, ולכן צריך כ"ג, (ואמנם אם הוזמו עידי הבעל, דיותר אין חוששים ללעז, ואין הבעל נאמן, שהרי על עדים הללו סמך, והאב תובע ממון מהבעל, די בשלשה ואין בזה משום כבוד הראשונים, דהזמנה אחריתי היא), ולר"מ אין חוששים ללעז ומספיק שלשה.

לרבא לכו"ע אין חוששים ללעז, ואם תבעו ממון מתחילה מספיק שלשה, ומתני' איירי שתבע נפשות וכנסו כ"ג ולא מצא הבעל עדים ונתפזרו, ומבקש שידונו לפחות דיני ממונות דלהפסידה כתובתה נאמן על פי עצמו, דחזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה, ונחלקו ר"מ ורבנן אם חוששים לכבודם של ראשונים או לא.

ת: לאביי לכו"ע חוששים ללעז, וחוששים לכבודם של ראשונים, ואיירי שהביא עדים שהתרו באשה בסתם, ואין חוששים שיבואו עדים אחרים, לחכמים חשיב התראה ולכן צריך כ"ג, ור"מ סובר כר"י שצריך שההתראה תהיה באיזה מיתה הוא נהרג, ולכן מספיק שלשה לדון על הכתובה, ואם יוזמו ישלם מאה כסף, (ולת"ק בברייתא א"צ להודיע באיזה מיתה נהרג), ומסית נהרג בלי התראה ע"י הכנת עדים.

לרב פפא חוששים ללעז ולכבודם של ראשונים, ואיירי באשה חבירה שלא התרו בה, חכמים סוברים כרבי יוסי בר יהודה שחבר א"צ התראה, דלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד שלא יוכל לטעון סבור הייתי שמוטרי, ולכן צריך כ"ג, ולר"מ חבר צריך התראה, ולכן מספיק שלשה.

ט: לרב אשי איירי שהתרו בה למלקות ולא למיתה, דאינה נהרגת, אלא לוקה, דאין מיתה שאין בה לאו, וקסבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו, לר"מ די בג' דיינים למלקות, ולחכמים מלקות בכ"ג.

לרבינא איירי שיש יותר מב' עדים, ונמצא אחד העדים קרוב או פסול ונשארו ב' עדים כשרים, ונחלקו במחלוקת דלהלן. שיטת ר"ע דכוונת הפסוק שאפי' מאה אם נמצא אחד קאו"פ כל העדות בטלה, וכן שהעד השלישי נענש כמו הראשונים אע"פ שהיה נדון למיתה גם בלעדי, (מפני שנטפל לעושי עבירה, וק"ו שהנטפל לעושי מצוה יטול שכר כעושי מצוה, דמידה טובה מרובה ממידת פורענות), ואמר רבי יוסי שכל זה בדיני נפשות דכתיב "הוצילו העדה", אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר, ולרבי ה"ה בדיני נפשות, ובדיני נפשות דווקא שהתרו בהם הקרוב או הפסול, שגילו דעתם שגם הם נעשים עדים, אך אם לא התרו בהם לא נעשים עדים, דאל"כ מה יעשו ב' אחים ואחד כשר, שראו

שאחד הרג נפש. ור"מ ורבנן נחלקו היכא שהקאו"פ שתק ולא התרה, ר"מ סובר כרבי יוסי שבדיני נפשות אף בזה עדותן בטלה, ורבנן כרבי דהיכא דשתק תתקיים העדות בשאר, ומיקטלא.

ט: ואב"א איירי שלא העדים התרו בה, ור"מ סובר כרבי יוסי שאינו נהרג עד שהעדים יתרו בו, דכתיב "על פי שניים עדים", ולרבנן א"צ שהעדים יתרו בו.

ואב"א איירי שהוכחשו בבדיקות זה אומר כליו לבנים וזה אומר כליו שחורים, ולא בחקירות באיזה יום או שעה וכדומה, דברים שבאים בהם לידי הזמה, ור"מ סובר כבן זכאי שאף בהוכחשו בעוקצי תאנים נפסלים ולא מיקטלא, ולרבנן אינם נפסלים דלא רמו סהדי אדעתיהו כולי האי.

הזמה במוציא שם רע – אם הוזמו עידי הבעל, נהרגים ואין משלמים ממוון, ואע"פ שזממו להפסידה כתובתה, והיה ראוי שישלמו טובת הנאה שיש לה מכתובתה, מ"מ כיון שבשבילה הם נהרגים פטורים, דהמתחייב בנפשו פטור מן התשלומין, ומאה כסף שזממו להפסיד לאב, הבעל חייב לשלם, דאין הבעל חייב מאה סלע א"כ הביא עדים שזינתה תחתיו, ואם הוזמו עידי האב, נהרגים משום שזממו לחייב את העדים מיתה, ומשלמים ממוון לבעל, וס"ל לרב יוסף שהתורה לא פטרה מתחייב בנפשו מן התשלומין אלא היכא שמיתה וממוון משום חד קאתו עליה.

פליגין דיבורא – המעיד שפלוני רבעו לאונסו, מצטרף עם אחר להורגו לרובע, אבל אם מעיד שרבעו לרצונו, לרב יוסף אין מצטרפים, דהתורה אמרה "אל תשת רשע עד", ולרבא אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע, ופליגין דיבורא ומאמינים לו לגבי הרובע להורגו. וכן לרבא האומר פלוני בא על אשתי, הוא ואחר מצטרפים להורגו ולא להורגה דמאמינים לו לגבי הפלוני ולא לגבי אשתו, דפליגין דיבורא, וקמ"ל שאף באשתו אומרים שאדם קרוב אצל אשתו, ולא מאמינים לו אף לגבי אשתו.

מתי נהרג ומשלם ממוון – המעידים שפלוני בא על נערה המאורסה, והוזמו, נהרגים משום פלוני, ואין משלמים ממוון כיון שלא אמרו שם האשה, ואם אמרו מי היא הנערה נהרגים משום שניהם, ומשלמים ממוון שבאו להפסידה כתובתה, ומשלמים טובת הנאה כמו כל זוממי כתובה, ותשלומין אלו דאב ניהו, דכל שבח נעורים לאביה, ולהכי חשיב ממוון לזה ונפשות לזה. וכן המעידים שפלוני רבע שור ולא הזכירו של מי הוא, והוזמו, נהרגים ואין משלמים ממוון, ואם העידו של מי השור נהרגים מחמת הרובע, ומשלמים ממוון לבעל השור. והמעיד פלוני רבע את שורי נאמן להצטרף עם אחר, דאין אדם קרוב אצל ממונו לענין פליגין דיבורא, והשור יסקל, והא דאמרין שרובע או נרבע על פי הבעלים אסור לגבוה ומותר להדיוט ואינו נסקל, איירי בשלא העידו על הגברא או שלא היה ב' עדים, אבל כשהאדם נהרג לא פליגין דיבורא משום ממוון.

כמה דינים צריך לחיוב מלקות

לת"ק מספיק שלשה דכתיב "ושפטום", וכיון שאין ב"ד שקול הרי כאן ג', ואמנם מ"והצדיקו" "והרשיעו" אין לומדים שצריך עוד ד', אלא מכאן רמז לעדים זוממים שלוקים היכא שאין יכולים לקיים בהם כאשר זמם, כגון שהעידו על אדם שהוא בן גרושה וחלוצה והם כהנים, לוקים ואינם נפסלים, שאם עדים הרשיעו צדיק, ובאו עדים אחרים והצדיקו את האדם שהיה צדיק מעיקרא, ככהאי גוונא "והיה אם בין הכות הרשע", אבל אין לחייב מלקות בעדים זוממין מ"לא תענה", דאין לוקין על לאו שאין בו מעשה.

לרבי ישמעאל צריך כ"ג לדון על חיוב מלקות. לאביי הטעם משום דאתיא רשע רשע מחייבי מיתות. ולרבא הטעם משום דמלקות הם במקום מיתה, דכיון שעבר על אזהרת בורא ראויה הוא למות, ומלקות היא אחת מהמיתות כמו סקילה, והא דאמדינן שלא ימות במלקות, משום דכתיב "ונקלה אחיך לעיניך, שצריך שיהיה אחיך והיינו חי בזמן ההלצה, ואם אמדוהו לעשרים אין מכים אותו אלא מלקות הראוים להתחלק

לשלש, ולא אומרים שילקה עשרים ואחד, שהרי גם אם ימות קיבל את המכה האחרונה כשהוא חי, דבעינן שאחר שנקלה עדיין יהיה אחיך.

ל' עיבור החודש בשלשה – לאביי הכונה לקידוש החודש, וקידוש החודש הוא משום ירקות שלא יכמשו, או מתים שיוכלו להקבר, ומ"מ צריך לחשב שלא לעבר יותר מח' חודשים בשנה, דא"כ יהיה המולד ג' ימים קודם ומחזי כשיקרא, ולא פחות מד'. ולרבא הכונה שקידוש החודש דווקא ביום עיבור והיינו יום ה' שמזמנו נעשה מעובר, צריך ג', אבל ביום ה"א ליכא קידוש, דכבר קידשוהו שמים, וכר"א בר צדוק. ולרב נחמן דווקא קידוש אחר עיבור שכבר עיברו את החודש שעבר, צריך שלשה, אבל ביום ה' אין מקדשים אותו לומר מקודש מקודש, שא"צ לעשות חיזוק כשבא בזמנו, וכשיטת פלימו. ולרב אשי כוות מתני' שחישוב העיבור צריך שלשה, אבל קידוש החודש בין בזמנו ביום ל', (דהמולד הוא אחרי כ"ט יום ומחצה ותשצ"ג חלקים), בין שלא בזמנו, א"צ ב"ד, דכתיב "וקדשתם את שנת החמישים", שנים של יובל אתה מקדש ולא חודשים.

שיטת רשב"ג שמתחילים לדון על העיבור בשלשה, ואם רק אחד אומר לישב לבדוק אם צריך לעבר מפני האביב והתקופה או הפירות וכדלהלן, והאחרים אומרים שודאי א"צ לעבר, בטל במיעוטו ולא ישבו חמשה לעיין בדבר, ואם שניים אומרים לישב, מוסיפים עליהם עוד שניים, ונושאים ונותנים בדבר, אם שלשה אומרים שא"צ לעבר בטלו השניים במיעוטם ועומדים והולכים להם, ואם ג' אומרים שצריך לעבר מוסיפים עליהם עוד שניים להשלמת המניין ומעברים, שאין המניין בפחות משבעה. והני ג' ה' וז', ו"א כנגד פסוקי ברכת כהנים, ויא ג' כנגד שומרי הסף שמצנינו בצדיקה בגלות ובזרזאדן, ה' כנגד חלק מרואי פני המלך מייל, וז' כנגד רואי פני המלך באחשוורוש, דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, ועיבור שנה הוא מתכסיסי מלכות שמים לישב השנים על מכונם, וכן מבואר בברייתא.

זהירות שלא לבייש – רבי חייא שיצא לחוץ כשאמר רבי שמי שאכל שום יצא, וכשיצא יצאו כולם, ולמד דבר זה מר"מ שנתן גט לאשה שטענה שאחד מהיושבים קידשה בביאה, ועמדו כולם ונתנו לה גט, ור"מ למד משמואל הקטן וכנ"ל, ושמואל הקטן למד משכניה בן יחיאל שאמר "אנחנו מעלנו באלוקינו ונושב נשים נכריות" אע"פ שהוא לא נשא נכרית הכניס עצמו בכלל שלא להלבין פניהם, ושכניה למד מיהושע שאמר לו הקב"ה "חטא ישראל", (ושאל יהושע מי חטא, אמר לו הקב"ה וכי דלטור -רכיל אני, לך והטל גורלות), ואב"א למד ממשה דכתיב "עד אנה מאנתם אף שלא יצאו אלא מעט.

משמתו נביאים האחרונים חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוח הקודש, והיו משתמשים בבת קול, ופעם אחת שהיו מסובים בעלית בית גוריה יצאה בת קול שיש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכניה, אלא שאין דורו ראוי לכך, ונתנו עיניהם בהלל הזקן, וכשמת אמרו הי חסיד הי עניו תלמידו של עזרא. וכן היה ביבנה, ונתנו עיניהם בשמואל הקטן, וכשמת אמרו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל, ואמר בשעת מיתתו שר"ש – רשב"ג הנשיא, ורבי ישמעאל בן אלישע כה"ג, ימותו בחרב, וחבריהם כר"ע ורבי חנינא בן תרדיון בשאר מיתות, ושאר העם לביזה, ויהיו צרות. ורצו לומר כך גם על ר"י בן בבא, אלא שנטרפה השעה, דאין מספידים על הרוגי מלכות מפני יראת המלך, ומיהרו לקבורו.

עיבור השנה

י"א שאין מעברים את השנה אלא במזומנים לה שזימנם הנשיא, ומעשה בר"ג שזימן ז' ומצא ח', ואמר שמואל הקטן שהוא עלה שלא ברשות כדי ללמוד הלכה למעשה איך מעברים, (ועשה כך כדי שלא יתבייש זה שעלה שלא ברשות), ואמר לו ר"ג שישב, אלא שאין מעברים את השנה אלא במזומנים לה.

אין מעברים את השנה אא"כ ירצה הנשיא, ומעשה שהלך ר"ג לטול רשות משלטון שבסוריא לעסוק בצרכי ציבור, ועיברו את השנה ע"מ שירצה ר"ג.

כמה זמן הוא עיבור השנה- לרבנן ל' יום, ולרשב"ג אם רצו ל' יום ואם רצו חודש כ"ט יום.

על מה מעברים את השנה-

אין מעברים את השנה אלא מפני הדרכים או הגשרים שהתקלקלו בחורף ועדיין לא תיקנום, או תנורי פסחים צצריכים חמה להתייבש, ומפני גלויות שעקרו ממקומם לעלות להגל לפסח ועדיין לא הגיעו, ואם לא יעברו לא ירגילו לבוא לפסח, אבל לא מפני השלג והצינה מפני שזה לא ימנעם מלבוא, או מפני גלויות שעדיין לא עקרו ממקומם.

אין מעברים מפני הגדיים והטלאים שהם עדיין קטנים, דאפשר להקריב לפסח גם קטנים, ומפני הגוזלות הנצרכות לקניי ילדות וזבים וזבות, שכולם משהים קניניהם עד שעולים לרגל, שלא פרחו, כיון שהם כשרים אף קטנים, אבל עושים אותם סעד לעיבור השנה אם יש סיבה אחת נוספת כגון אביב או פירות, וכדלהלן.

י"א: מעברים את השנה על האביב שעדיין לא נתבשלה התבואה, ועל פירות האילן שנתאחר בישולם יותר מעצרת שהוא זמן הבאת ביכורים, ואם לא יבאם ברגל יצטרך לטרוח לעלות פעם נוספת, ועל התקופה אם תקופת תמוז נמשכת ולא מתחילה תקופת תשרי עד שעבר החג, או שנמשכת תקופת טבת עד ט"ז ניסן, והבאת העומר תהיה בתקופת טבת, וצריך ב' סיבות מתוך ג' אלו כדי לעבר, ובזמן שהאביב אחד מהם הכל שמחים, דאין מצטערים שאיסור חדש ממשיך עוד חודש, שהרי התבואה לא נתבשלה. ורשב"ג אמר "על התקופה", והגמ' מסתפקת אם כוונתו שעל התקופה שמחים שלא יצטער עולי הרגלים מפני הגשמים, או שעל התקופה לבדה מעברים מפני שזה מן התורה, תיקו.

על שלש ארצות מעברים את השנה אם לא הגיע אביב שלהם או שלא נתבשלו הפירות, יהודה עבר הירדן והגליל, וצריך ב' ארצות מתוך שלש שהיה רוב א"י, ואם רק ביהודה לא הגיע יביאו עומר מעבר הירדן או מהגליל, ובעיני עומר רך ומלא, ואם יהודה היא אחת מהם הכל שמחים, מפני שאין העומר בא למצוה מן המובחר אלא מיהודה.

רשב"ג כתב בהודעה על העיבור מהודועין אנחנא לכוון וכו' ושפרת מילתא באנפאי, ואוספית על שתא דא תלתין יומין. ור"ג כתב...ושפרא מילתא באנפאי ובאנפי חבירי ואוספית וכו'. הגמ' רוצה ללמוד מזה מה בין תקיפי קדמאי שר"ג היה תקיף וזרק מרה בתלמידים, לעינוותני בתראי, והגמ' דוחה ש"ל שר"ג כתב כך לאחר שהעבירוהו את ר"ג מנשיאותו ונעשה עניו.

מקום העיבור- מעברים בב"ד הקבוע ביהודה, ואם עיברו בגליל י"א שמעוברת, וי"א שאינה מעוברת, דכתיב "לשכנו תדרשו", כל דרישה לא תהיה אלא בשכנו של מקום ירושלמים שהיא ביהודה.

זמן העיבור- אין מעברים אלא ביום, ואם עיברו בלילה אינה מעוברת, וכן הזין בקידוש החודש, דכתיב "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו וכו' משפט לאלוקי יעקב", ור"ה זהו החג שהחודש מתכסה בו ששאר החגים הם באמצע החודש, וכתיב משפט, מה משפט ביום דכתיב "והיה ביום הנחילו את בניו, אף קידוש החודש ביום.

י"ב: אין מעברים את השנה בשני רעבון, מפני שכולם רצים לבית הגרנות, מפני שהתבואה נגמרה וצריכים לאכול מן החדש, וכמו שמצינו שהביאו לאלישע לחם שעורים אחרי העומר, ולא לחם חיטים, וא"כ היתה השנה ראויה להתעבר מפני האביב, שלא נתבשלה רוב התבואה, ולא יעברו אלישע את השנה מפני שהיתה שנת בצורת כמבואר בפסוקים.

ממתי אפשר לעבר את השנה- אין ב"ד יושבים לעיין ולומר שמעברים את השנה לפני ר"ה, מפני שישכחו שעיברו, ויבואו לזלזל בחמץ, ואף בדיעבד

אינו עיבור, אבל מחשבים אם לעבר כבר לפני ר"ה (דשלחו לרבא זוג בא מרקת ותפשו נשר וכו'), אך אין מגלים אלא אחר ר"ה כדי שלא ישכחו, ובשעת הדחק שמוא לא יהיה ב"ד מופלא סמוך לאדר, או שהמלך יעכב, מעברים מיד אחר ר"ה, ומ"מ אין מעברים אלא את אדר.

אין מעברים שנה משום צורך השנה שאחריה.

אין מעברים ג' שנים רצופות מפני שניסן השלישי יצא באמצע הקיץ, וטען ר"ש שכשהיה ר"ע בבית האסורים והוא היה חכם גדול ובקי בעיבור השנה, והיה עומד להירג עיברו ג' שנים, ואמרו לו שלא היו שנים רצופות אלא כל אחת בזמנה, וכנ"ל שיכולים לחשב לפני ר"ה. פירוש אחר הנדון הוא אם אפשר בדין אחד לקבוע עיבור של ג' שנים, אפי' אינם רצופים, ות' הגמ' הוא שאצל ר"ע ישבו אח"כ ודנו על כל שנה בפני עצמה.

אין מעברים את שנת השמיטה מפני שמאריכים את איסור עבודת הקרקע, ולא את השנה השמינית מפני שכלה הישן ומאריכים את איסור החדש, אלא את השנה השישית להוסיף חודש לעבודת הקרקע, ושל בית ר"ג היו מעברים את השנה השמינית, והיו מביאים ירק ותבואה מחו"ל ממה שגדל בשביעית, והתירו עומר של שביעית, ונחלקו אם מביאים ירק מחו"ל לארץ, או שחוששים לגושייהו שיביא גוש מארץ העמים ויטמא באהל טהרות של א"י.

י"ב: עיבור מפני הטומאה-

לת"ק אין מעברים לכתחילה, ואם עיברוה מעוברת.

לר"י אם עיברוה מפני הטומאה שמשערים שהנשיא ימות ערב הפסח או שני ימים קודם, או שרובם טמאים בסוף אדר ואין אפר פרה אדומה, אינה מעוברת, דטומאה הותרה בציבור ושלא לצורך עיבורה, וחזקיהו עיבר מפני הטומאה, דבימי אחז אביו לא חששו לתורה ונטמאו מע"ז, וחזקיהו היה מחזירם למוטב, וידע שלא יספיקו להטהר עד פסח, דכתיב "כי מרבית העם וכו' לא הטהרו", וביקש רחמים על עצמו דכתיב "כי התפלל חזקיהו עליהם לאמר ד' הטוב יכפר בעד". ואין לומר שר"י סובר שעברו מפני הטומאה, דהרי ר"י סובר שטומאה הותרה בציבור, דאי דחיהו והיינו שבקושי הותרה, כל כמה שאפשר להזורי לעשותו בטהרה מהדרין, והיו מעברים את השנה. (ר"ש) סובר שהציץ מרצה אף אם אינו על מצחו של כה"ג בשעת הטומאה, ומוכיח ממה שביוה"כ אינו על מצחו כשנכנס לפני ולפנים שאינו לובש בגדי זהב, ומרצה אם אירעה טומאה בקדשים, ולר"י אין הציץ מרצה כשאינו על מצחו, ואין להוכיח מיוה"כ, דטומאה הותרה בקרבן ציבור).

לר"ש מעברים לכתחילה מפני הטומאה, וחזקיהו ביקש רחמים מפני שעיבר ניסן בניסן, ובאמת ידע שא"א לעבר את ניסן, דכתיב "החודש הזה לכם" זה ניסן ואין אחר ניסן, שאם קבעו חודש לניסן א"א לעשותו אדר וחודש אחר יהיה ניסן, אלא לא ידע שאין מעברים ביום ל' של אדר, הואיל וראוי לקובעו ניסן אם אדר היה חסר, וסבר שלא אומרים הואיל, ולבסוף הודה שאין מעברים, וביקש רחמים על עצמו.

ר"ש בן יהודה אומר בשם ר"ש, שביקש רחמים מפני שהשיא את ישראל לעשות פסח שני, שהיו ישראל מחצה טהורים ומחצה טמאים לאו דווקא אלא רובם טמאים, ויחד עם הנשים היו רובם טהורים, ובתחילה סבר שחובה על הנשים להקריב בראשון, וממילא הטמאים הם מיעוט ונדחים לפסח שני, ולבסוף סבר שנשים בראשון רשות, וממילא הטמאים הם רוב ואינם נדחים לפסח שני.

אם עיברו את השנה ביום ל' לחודש אדר, לעולא אין מקדשים את החודש לומר מקודש הוא לאדר שני, אלא שותקים כיון שראוי לקובעו ניסן, ובחודש הבא מקדשים את ניסן. ואם קידשו לרבא בטל העיבור, ולרב נחמן חל העיבור והקידוש, וטען רבא שא"כ יזלזלו באיסור חמץ שלא יאמינו לשלוהו ב"ד, שהרי שואלים ודורשים בהלכות הפסח קודם הפסח ל' יום, (ולרשב"ג שתי שבתות), וענה רב נחמן שיודעים שהשנה תלויה בחשבון שאנו קובעים המועדות לפי חודשי הלבנה, והקץ והחורף הם לפי תקופת החמה, וכשרבים ימי שנות החמה על שנות הלבנה יותר מדאי מתאחר האביב אחר הפסח, ויתלו שלא חישובו עד עתה.

שיטת שמואל שאין מעברים את השנה א"כ היתה התקופה של תמוז חסירה מהשלמות צ"א ימים שלה רובו של חודש תשרי, דכתיב "חג האסיף תקופת השנה", ואסיף היינו חולו של מועד שאפשר לאסוף בו דבר האבד, וצריך להשמר שזה יהיה בתקופה החדשה, לר"י היינו ט"ז יום שתקופת תשרי נופלת ב"ז, מפני שצריך שכל החג יהיה בתקופה החדשה, ולרבי יוסי כ"א יום שתקופת תשרי נופלת בכ"ב, אבל אם נופלת בכ"א אין מעברים, דמספיק מקצת החג בתקופה החדשה, ואם חסר יום אחד אין מעברים את אלו, כיון שמסדרים מעיקרא שתחילת תשרי לא יהיה בימים אד"ו, שלא יהיו ב' ימי שבתה רצופים, וכדי ששבעי של ערבה לא יצא בשבת, וממילא א"א לעבר את אלו א"כ יצא בחילת תשרי ביום ב', ומשום שרוב השנים זה לא כך לא פרכינו לה, ואין מעברים ב' חודשים לדחות ב' ימים, דא"כ יוצא ח' חודשים מעוברים, ואין עושים כך אלא אחרי שנה מעוברת.

הגמ' אומרת שלשמואל נמצא דקסברי יום תקופה מתחיל שהיום שהתקופה נופלת בו הוא היום הראשון לתקופה החדשה, דאי יום תקופה גומר אין כאן לא כל החג לר"י ולא מקצת החג לרבי יוסי בתקופה החדשה. והגמ' שואלת שמצינו להדיא שלר"י יום תקופה גומר, ולרבי יוסי יום תקופה מתחיל.

ועוד דאיתא בברייתא שלר"י צריך שתהא התקופה חסירה כ' יום, דיום תקופה גומר, ואם תפול התקופה בכ"א ליכא מקצת חג בתקופה החדשה, ולרבי יוסי אם התקופה של שבת מתאחרת ט"ז יום בחודש ניסן מעברים, דנמצא שתקופת תשרי תתחיל בכ"ב תשרי, וליכא מקצת חג בתקופה חדשה, אבל אם חל בכ"א לא, דיום תקופה מתחיל, (ונחלק על ר"י אם יום תקופה מתחיל או גומר), וט"ז יום לפני החג אין מעברים (וה"ה י"ז או י"ח עד כ', ותנא ט"ז אגב פסח). ולר"ש אף על ט"ז יום לפני החג מעברים, ונחלק על ת"ק אם יום תקופה מתחיל או גומר. ולאחרים אפי' כשתקופת ניסן חסירה מיעוט של חודש מעברים, והיינו שאם חסר י"ד יום מעברים את חודש אדר ודוחים את הפסח ביום אחד, (ויעשו בקין עוד חודש חסר כדי שר"ה לא יצא בבד"ו), אבל אם חסר יותר מ"ד יום מעברים את השנה, דסברי שצריך שאביב של תקופה יהיה בחודש ניסן, דכתיב "שמור את חודש האביב", ואין ניסן קרוי אביב אלא בגלל ביטול התבואה שמבכרת בו, וביכור התבואה והקין והחורף הם לפי שנת החמה, וצריך שניסן של חמה יהיה בימי חידוש הלבנה דכתיב "חודש", וימי חידוש הלבנה הם י"ד. ולרבינא אחרים למדו שיו"ט ראשון צריך להיות בתקופה החדשה, דהא דכתיב "חג האסיף" אינו חול המועד אלא היינו חג הבא בזמן אסיפת הפירות, ויום תקופה גומר, ולכן אף אם התקופה בט"ו מעברים.

סמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של ציבור - זקני העדה המיוחדים שבעדה הם הסומכים, דכתיב "וסמכו זקני העדה". לר"ש שלשה סומכים, דכתיב "זקני" וכיון שאין בי"ד שקול מוסיפים עליהם עוד אחד. ולר"י חמשה סומכים, דדריש גם את "וסמכו", (ולר"ש איצטריך לגופיה דלא תימא ד"על" הכונה בסמוך, ור"י לומד זאת גז"ש ראש ראש מעולה, ור"ש לא דורש גז"ש זו).

סמיכת חכמים

בברייתא מבואר שצריכה שלשה, ואין ללמוד דין זה מדכתיב "ויסמוך את ידיו עליו", דא"כ יספיק אחד, ואי נימא שמשא שקול כשבעים ואחד, א"כ יצטרכו שבעים ואחד. וממעשה דרבי יהודה בן בבא דלהלן ליכא להוכיח שמספיק אחד, ד"ל שהיו איתו עוד ולא מנאום משום כבודו.

דרך הסמיכה - אין סומכים ביד ממש, אלא קורין לו רבי, ונותנים לו רשות לדון דיני קנסות, דכתיב בהו "אלוהים" דמשמע ממוחין והיינו סמוכים, ובשאר דיני ממונות לא בעין סמוכים משום נעילת דלת, והיכא דליכא נעילת דלת כמו בשומרים וגזילות בעין סמוכים, ומ"מ דנים אותם בבבל דשליחותיהו קעבדין, אבל בקנסא לא משום דלא שכיחא, ואין בה חסרון כיס.

י"ד. לולא רבי יהודה בן בבא היו בטלים דיני קנסות מישראל ע"י ביטול הסמיכה, שגזרה מלכות הרשעה להרוג את הסומך והנסמך, ולהחריב את העיר שסמך בה או בתחומה, והלך וישב בין ב' הרים ועיירות גדולות כדי שלא יחריבו את העיר, וסמך שם את ר"מ (שכבר נסמך ע"י ר"ע אלא שלא קיבלוהו מפני שהיה בחור), ור"י ור"ש ורבי יוסי ור"א בן שמוע, ור"א אף את רבי נחמיה, וכשהכירום האויבים אמר להם לברוח, ונעצו בו ג' מאות חניתות ברזל ועשאוהו ככברה.

סנהדרין דנה דיני קנסות אף בחו"ל.

סמיכה בחו"ל - אין סומכין בחו"ל, ואפי' אם הנסמך עצמו בארץ, וגם אם הסומך בארץ והנסמך בחו"ל אין סומכין, דבעינן שהנסמך יהיה אצל הסומך, (ולכן לא סמכו את רב שמן בר אבא, וכן או את רבי יונתן בן עכמאי, או את רבי שמעון בן זירוד).

אין נסמכים **מצאצאי עלי**, אפי' חכמים הבאים לכלל זקנה ע"י תורה וגמ"ח, דכתיב "לא יהיה זקן בביתך כל הימים", ואין הכונה לזקנה ממש, דכבר כתיב "כל מרבית ביתך ימותו אנשים" - בגיל "ח.

אם כדאי להסמך - רבי זירא הטמין עצמו מלהסמך, משום ד"לעולם הוי קבל וקיים" שהרבות מקברת את בעליה, ולבסוף המציא עצמו לסמיכה משום שאין אדם עולה לגדולה אא"כ מוחלין לו עוונותיו. ובשעת סמיכתו שרו לו - לא כחל וכו'.

כשסמכו את רבי אמי ורבי אסי שרו להם שיסמכו אנשים כמוהם, ולא כאלו שאינם נותנים טעם הגון לדבריהם, או שמהפכים טעמי התורה, ור"א שלא כאלו שמונעים מלומר טעמי תורה או טורמיסין.

כשרבי אבהו היה בא מהמיתבתא לבית הקיסר, היו יוצאות ושרות לו - רבא -נשיא דעמיה, מדברנא -מנהיג דאומיתיה, בוצינא דנהורא - גדול בניו ביפוי, בריך מותין לשלום.

עריפת עגלה

לר"ש בשלשה, ולר"י בחמשה, ולראב"י בעינן גם מלך ושופט ואת כל הסנהדרין.

ר"י יליף מ"זקנין" ומו' ד"ושופטיך" דבעינן ארבע, וכיון שאין בי"ד שקול מוסיפים עליהם עוד אחד, ור"ש ו' לא דריש.

מ"שופטיך" לומדים דבעינן המיוחדים שבשופטיך מזקני סנהדרי גדולה, ולא לומדים דין זה מגז"ש זקני זקני מסמיכה, דא"כ נלמד משם גם את מספר הדיינים.

ומ"ויצאו" לא לומדים שצריך עוד שניים, אלא לומדים שיצאו הם ולא שלוחם, ומ"ומדדו" לא לומדים שצריך עוד שניים, אלא שאפי' ברור שזה קרוב לעיר צריכים לעסוק במדידה.

י"ד: לראב"י "זקנין" זה סנהדרין, ו"שופטיך" זה מלך וכה"ג, והגמ' מוכיחה שלדבריו צריך את כל הסנהדרין, מהא דתניא שאם זקן ממרא מצא את הסנהדרין חוץ ללשכת הגזית שהיתה בהר הבית, בבית פגי מקום לפנים מחומת העיר ודינה כירושלים, והמורה עליהם אינה המראה לידן בחנק, דכתיב "וקמת ועלית אל המקום", ובהכרח איירי שיצאו כולם, דאל"כ אינה המראה מטעם דשמא אלו שבפנים סוברים כמותו, ולדבר הרשות אינם רשאים לצאת, דכתיב "שררך אגן הסהר אל יחסר המזג" שאסור לצאת אם עי"ז יחסר משיעור סנהדרי קטנה, ובהכרח איירי שיצאו לדבר מצוה והיינו למדידת עגלה, ומבואר שכולם צריכים לצאת, ואביי דוחה ש"ל שיצאו להוסיף על העיר ועל העזרות וצריך לקדש את התוספת בשתי תודות ובשיר, והגמ' מביאה ברייתא שמבואר שם שאיירי אף ביצאו כולם למדידת עגלה.

נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועים, כגון פירות שהקריבו או יין שהחמיץ או מעות שהחלידו, פודים אותם בשלשה, ואותם שלשה צריכים שהיו לקוחות –סוחרים הבקאים בשומא, ואפי' נכרי אחד מהם, ואפי' הבעלים אחד מהם. ורבי ירמיה מסתפק מה הדין אם אותם ג' מטילים לתוך כיס אחד, ומהא דאיתא בברייתא שאיש ושתי נשיו מהני, אין ראייה, דדילמא איירי באינם שותפים.

הקדשות – לתנא דמתנני' פדיון הקדש צריך שלשה, (וצ"ע מה המקור, דאי משום דכתיב בהו שלשה, א"כ לקרקעות יספיק ארבעה, ולא תשעה וכהן), ולראב"י אפי' צינורא –מזלג קטן שטוים בו זהב של הקדש צריך עשרה כדי לפדותה, וכדאמר שמואל עשרה כהנים כתובים בפרשה.

ערכין

ט"ו. ערכין המיטלטלין –

לרב היינו כגון האומר **ערך כלי זה עלי** שדינו שנותן להקדש דמיו, דאף שאין ערכין בכלים, אלא באדם כפי הקצוב בפרשה לפי שניו, מ"מ אדם יודע שאין ערך לכלי וכוונתו להתחייב את דמי הכלי, ולפירוש זה יש לשנות ערכין של מיטלטלין.

לאבימי היינו **במתפס מיטלטלין לערכין**, שאמר ערכי עלי, ואמר שהמיטלטלין יהיו לתשלום ערכו לפי שניו, ואם בא לפדותם צריך שלשה, ולדבריו יש לשנות מיטלטלין של ערכין.

ולרבי אבהו איירי באומר **ערכי עלי**, שאם בא הכהן למשכנו מיטלטלין צריך שלשה, (וקרקעות בעשרה), שכמו שלהוציא מהקדש צריך שלשה דילמא טעו, ה"ה להכניס להקדש צריך ג' דילמא טעו.

לר"י צריך שאחד מהם יהיה **כהן**, ולרבנן א"צ, וצ"ע לרבנן למה התורה כתבה כהן.

הקרקעות – צריכים לשומם בתשעה וכהן. שמואל מבאר שהמקור מהא דכתיב בפרשה י' פעמים כהן, חד לגופיה, והשאר אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. ורב הונא בריה דרבי נתן שואל שא"כ יספיק חמשה כהנים וחמשה ישראלים.

אדם צריך לשומו בתשעה וכהן, וכגון שאמר דמי עלי, דשמיין אותו כעבד הנמכר בשוק, ועבד הוקש לקרקעות דכתיב "והתנחלתם אותם". ושער אדם העומד ליגזז שכבר שילח פרע וראוי להסתפר, והקדישו ובא לפדותו בשווי, שהרי עושים ממנו נפה וקילקלי וחבקי, דינו תלוי במחלוקת לגבי מקדיש עבדו, שלת"ק שאין מועלין בו דינו כקרקע שאין מעילה בקרקעות, ולרשב"ג שמועלין בו אין דינו כקרקע, ואמנם המחלוקת שמצינו בתובע י' גפנים טעונות, והנתבע מודה בחמש, שלר"מ חייב שבועת מודה במקצת, ולחכמים דינם בקרקע, ואיירי בענבים העומדים ליבצר אם דינם כבצורות או כקרקע, אין הכרח דפליגי במחלוקת הנ"ל, ד"ל דלא אמר ר"מ אלא בענבים דכחשי, אבל שער משביח.

בי"ד של כ"ג

רובע ונרבע בעשרים ושלשה – שור שרובע נקיבה ילפינן מדכתיב "והרגת את האשה ואת הבהמה", ורובע זכר מדכתיב "כל שוכב עם בהמה מות יומת", דאם אינו ענין לשוכב תנהו ענין לנשכב לממציא בהמה עליו, ואפקיה רחמנא בלשון שוכב לומר שנשכב כשוכב שהוא ובהמה בעשרים ושלשה.

ט"ז: שור הנסקל בעשרים ושלשה, דכתיב "השור יסקל וגם בעליו יומת",

כמיתת הבעלים כך מיתת השור, ואין לומר שכוונת הפסוק היתה לחייב את הבעלים מיתה, דכתיב "מות יומת המכה רוצח הוא" על רציחתו אתה הורג ולא על רציחת שורו.

שור שעלה להר סיני בעוד שהשכינה שם, דכתיב "אם בהמה אם איש לא יחיה", נדון בעשרים ושלש, דכתיב "אם בהמה אם איש לא יחיה" מקיש בהמה לאדם וכבר הוקבעו סנהדראות מיתרו ואילן.

ארי זאב דב נמר ברדלס ונחש מיתתם בעשרים ושלשה, ולר"א כל הקודם להורגם זכה, ולר"ע רק נחש כל הקודם להורגו זכה. לר"ל אין להורגם א"כ הרגו, דיש להם תרבות דאפשר ללמדם שלא יזיקו, וממילא יש להם בעלים, אבל אם המיתו הוכיח סופם על תחילתם שאינם בני תרבות וא"צ לדונם, והא דתנא זכה אין הכונה לעורם שהרי כיון שהמיתו שוינהו רבנן כגמור דין שהם איסורי הנאה,

אלא זכה היינו לשמים שעשה צדקה, וכן איתא בברייתא. ולריו"ח אע"פ שלא הרגו יש להורגם, דאין להם תרבות ואין להם בעלים והוה כהפקר לפי שלא היה לו גדלם, וכל הקודם להורגם זכה בעורם.

בי"ד של שבעים ואחד

מתי דנים שבט בבי"ד של ע"א –

איתא במתני' שבט אין דנים אותו אלא ע"פ בי"ד של שבעים ואחד.

אין הכונה שבט שחילל את **השבת**, שהרי לא מצינו חילוק בין יחידים למרובים אלא לענין עבודת כוכבים שעיר הנדחת צריכה סנהדרי גדולה, ויחיד נדון בכ"ג.

ובעבודת **כוכבים** נמי לא איירי, דאין עושים עיר הנדחת אלא ביותר ממאה דנפקא מתורת עיר והוה להו ציבור, וכל אחד נדון בסקילה, דבציבור לא כתיב סוף, ועד רובו של שבט לרבי יונתן, ולרבי יאשיה מעשר ועד מאה, אבל שבט שלם לא. ורבינא סובר שאע"פ שהורגים כל אחד כדון יחיד, מ"מ הא כתיב "והוצאת את האיש וכו' " איש ואשה אתה מוציא לשעריך, ואין אתה מוציא שבט שלם (או עיר שלימה) לשעריך.

ואין לומר דאיירי בבאים לדון על עסקי **נחלות**, דאי נימא דילפינן שצריך ע"א כמו בחלוקה הארץ הראשונה, א"כ יצטרך גם קלפי ואורים ותומים.

ט"ז. לרב מתנה איירי **בנשיא שבט שחטא** באחת ממיתות בי"ד, דבעינן בי"ד של ע"א, דכתיב "כל הדבר הגדול יביאו אליך" דבריו של גדול.

נביא שקר דנים אותו בבי"ד של ע"א, דילפינן גז"ש "דבר דבר" מהמראתו של זקן ממרא, ואמנם אין חוזרים ולומדים שהריגתו של זקן ממרא בבי"ד של ע"א, ד"הזדה הזדה" לא גמיר.

כהן גדול – לתנא דמתנני' דנים אותו בבי"ד של ע"א, וכדיליף בברייתא מדכתיב "כל הדבר הגדול יביאו אליך" דבריו של גדול בעל שררה נכשיא וכה"ג, ומשה במקום ע"א קאי, ואין הכונה לדבר קשה, דהא כתיב "את הדבר הקשה יביאו אל משה", ובאמת הכונה ב"דבר גדול" גם לדבר קשה, ומ"מ מדשני קרא בלשון בין קשה לגדול ילפינן גם דבריו של גדול. ואית תנא דס"ל ששני הפסוקים מדברים בדבר קשה, וחד לצואה וחד לעשייה.

ממונו של כה"ג א"צ בי"ד של ע"א, ורבי אלעזר מסתפק אם שורו שהמית צריך ע"א כמיתת בעליו, או די בכ"ג כמיתת בעלים דעלמא.

ציאה למלחמת הרשות צריכה בי"ד של ע"א, וכדמצינו בדוד המלך (שהיה כנור תלוי למעלה ממיתתו, והיה בו נקב לצד צפון, ובחצות היתה רוח צפונית מנשבת בו והיה מיד עומד ועוסק בתורה, דכתיב "עורה כבודי עורה הנבל וכינור אעירה שחר", שאני מעורר את השחר, ולא כשאר מלכים שהשחר מעוררם, ובעלות השחר נכנסו חכמי ישראל אצלו ואמרו לו ישראל צריכים פרנסה, ואמר להם צאו והתפרנסו זה מזה, אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליות, אמר להם פשטו ידיכם בגדוד), והיו יועצים באחיתופל ונמלכים בסנהדרין ושואלים באורים ותומים, דכתיב "ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע ואביתר ושר צבא למלך יואב", אחיתופל זה יועץ, ובניהו בן יהוידע זה סנהדרין שהיה מופלא שבבי"ד, ואביתר אלו אורים ותומים, ואח"כ שר צבא למלך יואב.

ט"ז: תוספת על העיר או העזרות צריכה בי"ד של ע"א, דכתיב "ככל

אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וכו' וכן תעשו" לדורות, ומשה שקול כע"א. ומ"מ לענין הכלים אע"ג דכתיב בהו וכן תעשו מ"מ אף שאצל משה משיחתם קידשתם, לדורות עבודתם מקדשתם, דכתיב "וימשהם ויקדש אותם" אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה, אלא בעבודה דכתיב "אשר ישרתו במ בקודש, ומ"מ אי לאו "אותם" הו"א שלדורות צריך גם משיחה וגם עבודה, קמ"ל שדי בעבודה.

עשית סנהדראות לשבטים צריכה בי"ד של ע"א, וכדמצינו שמשה, שהיה שקול כע"א, העמיד את הסנהדראות בעצת יתרו. ומעמידים שופטים ושוטרים חובטים במקלות על פי השופטים את מי שאינו שומע, בכל עיר ובכל שבט, דכתיב "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך וכו' לשבטיך", ור"י אומר שאחד ממונה על כולם סנהדרי גדולה, ורשב"ג אומר שמצוה בכל שבט לדון שבטו ולא ילכו לבי"ד של שבט אחר, דכתיב "לשבטיך ושפטו".

דיני עיר הנידחת-

עשית עיר הנידחת היא בבי"ד של ע"א, דכתיב "והוצאת את האיש ההוא וכו' אל שעריך" איש ואשה אתה מוציא לשעריך, אבל לא עיר שלימה.

אין עושין עיר הנידחת בספר, דכתיב "מקרבך", ור"ש דדריש טעמא דקרא פירש הטעם שמא ישמעו נכרים ויחריבו את א"י.

אין עושין ג' ערי נידחת, דכתיב "אחת", אבל שתיים עושים דכתיב "עריך". רב סבר לפעמים שדין זה הוא דווקא בבי"ד אחד, ולפעמים סבר רב שגם בב' בתי דינים לא, משום קרחה. לר"ל יכולים לעשות בב' או ג' מקומות, ולריו"ח גם לא בב' או ג' מקומות, משום קרחה, וכן איתא בברייתא, שאפשר לעשות עיר הנידחת אחת ביהודה ואחת בגליל אבל לא שתיים בגליל ושתיים ביהודה.

י"ז. שיעור סנהדרי גדולה- לר"י שבעים, דכתיב אספה לי שבעים איש, ולרבנן שבעים ואחד, דמשה היה על גביהן, דכתיב "ונשאו אתך במשא העם", ולא איצטריך לומר דבעינן איתך בדומה לך מיוחסים ומנוקים ממום (כדדרש ר"י), דכתיב "והקל מעליך ונשאו איתך", ויליף סנהדרי גדולה מקטנה. (ואין ללמוד מ"והתייצבו שם עמך" שיעמדו מחוץ לאהל, דטעמא משום שכינה, ל"א משום שכינה שתשרה עליהם הוצרכו שמשא יהיה עמהם, כדכתיב "ואצלת מן הרוח אשר עליך וכו'").

אלדד ומידד-

י"א דהא דכתיב על אלדד ומידד וישארו, היינו שנסארו בקלפי, שאמר הקב"ה למשה "אספה לי שבעים איש" ואמר משה שאם יבחר חמשה מכל שבט יהיה חסר חמשה, ואם יבחר ששה מכל שבט יהיו שנים מיותרים, ואם יבחר משני שבטים רק חמשה יהיה קנאה בין השבטים, ולכן בחר ו' מכל שבט ורשם על ע' פתקים וקן ועל שניים חלק, ויצא לשניים חלק, ואלדד ומידד לא הלכו ליטול מפני שנתיראו שיצא להם חלק, ואמר להם משה המקום לא חפץ בך אני מה אעשה לך. (וכן עשה משה בבכורים שהיו כ"ב אלף לוויים, ונשארו רע"ג בכורים שלא היה כנגדם בן לוי, והיו צריכים לתת ה' סלעים בפדינום, ולכן כתב כ"ב אלף פתקים של בן לוי ורע"ג של ה' סלעים, ומי שיצא לו ה' סלעים אמר לו משה טול פדיונך וצא).

לר"ש אלדד ומידד נשארו במחנה, שאמרו שאינם ראויים לאותה גדולה, ואמר הקב"ה שכיון שמיעטו עצמם הוא יוסיף להם גדולה, שכל שבעים הנביאים נתנבאו ופסקו והם לא פסקו. והמקור שכולם פסקו אינו מדכתיב "ולא יספו" דאין לומר שהכונה שלא המשיכו, שהרי "קול גדול ולא יסף" היינו שלא פסק, אלא המקור הוא מדכתיב בהו "מתנבאים" ובשאר הנביאים כתיב "ויתנבאו".

מה נתנבאו- י"א שנתנבאו שמשא מת ויהושע יכניס את ישראל לארץ, ועל זה אמר "אדוני משה כלאם, ומשה אמר מי יתן וכו' כיון שלא סיימו נבואתם לפניו. וי"א שנתנבאו שיעלה השליו, וי"א שנתנבאו על עסקי גוג ומגוג. והא דאמר "אדוני משה כלאם" הטעם הוא שאינו דרך ארץ שיוור בפני רבם, ו"כלאם" היינו שיטיל עליהם צרכי ציבור והם כלים מאליהם.

דיני סנהדרין

הטיה לרעה על פי שניים- בבי"ד של כ"ג לא שייך הטיה לרעה על פי שניים, אלא בבי"ד של ע' אליבא דר"י, או במוסיפין כאשר אחד אומר איני יודע, דכמאן דליתא דמי, ובכהאי גוונא עושין בי"ד שקול לכתחילה, ומי שאמר איני יודע כמאן דליתא דמי, ואם אמר דבר אין שומעים לו.

סנהדרין שכולם לחובה פוטרים אותן, דבעינן הלנת דין כדי למצוא לו זכות, ואלו לא ימצאו לו זכות.

אין מושיבים בסנהדרין אלא בעלי קומה חכמה מוראה שתהא אימתם מוטלת על הבריות, זקנה, וכשפים להמית מכשפים את הבוטחים בכשפיהם להנצל מבי"ד, ולגלות את המכשפים ומסיתים ומדיחים בכשפיהם, וצריך שידע לטהר שרץ מהתורה, (ומה נחש שממית אדם ובהמה ומרובה טומאה של נבילות בעולם טהור כשהוא מת שהרי אינו משמונה הרצים, כ"ש שרץ שאינו ממית ואינו מרובה טומאה בעולם שיהיה טהור. וזה אינו שהרי קוץ בעלמא אינו מטמא אף שממית ומרובה טומאה).

י"ז: צריך שכמה מהסנהדרין ידעו ע' לשון כדי שלא יצטרכו לשמוע ממותרגמן דהוי עד מפי עד. לרב צריך שניים היודעים לדבר ואחד שיוודע לשמוע, וס"ל שזו חכמה ואם יש שלש אין למעלה הימנה. וי"א שצריך ג' לדבר ונקראת חכמה וכשרה, ואם יש ארבע אין למעלה הימנה.

כנויי תנאים ואמוראים-

למדים לפני חכמים- לוי שלמד מרבי.

דנים לפני חכמים- שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא וחנון המצרי וחנוניה בן חכינאי, וי"א אף שמעון התימני, והמשתם לא הגיעו לוקנה, והיו יושבים בקרקע ומשיבים תשובות לזקנים.

רבותינו שבבל- רב ושמואל. ורבותינו שבא"י- רבי אבא.

דייני גולה- קרנא. דייני א"י- רבי אמי ורבי אסי. דייני פומבדיתא- רב פפא בר שמואל. דייני דנהרדעא- רב אדא בר מנימי.

סבי דסורא- רב הונא ורב חסדא. סבי דפומבדיתא- רב יהודה ורב עינא. חריפי דפומבדיתא- עיפא ואבימי בני רחבה.

אמוראי דפומבדיתא- רבה ורב יוסף. אמוראי דנהרדעא- רב חמא, וי"א רמי בר ברבי.

אמרי בי רב- רב המנונא. אמרי במערבא- רבי ירמיה. שלחו מתם- רבי אלעזר, מחכו עליה במערבא- רבי יוסי בר חנינא.

כמה יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרין-

י"א מאה ועשרים, כ"ג כנגד סנהדרי קטנה, ועוד ג' שורות של כ"ג שאם הוצרכו לסמוך ולהוסיף על הדיינים מוסיפים מהם, ועוד ו' בטלנים ממלאכה של בית הכנסת להיות מוזמנים שם שחרית וערבית, שאם הקב"ה לא מוצא עשרה מיד הוא כופס, וב' סופרים לכתוב דברי המזכים והמחייבים, וב' חוזנים שמשי בי"ד להלקות את החייב ולזמן לדין, וב' בעלי דינים, וב' עדים, וב' זוממים כדי שיתיראו העדים להעיד, וב' זוממי זוממין שמא יתחייב בדין וישכור שניים להזימם, וכיון שאסור לדור בעיר אם אין בה בי"ד שמכים ועונשים, וקופה של צדקה הנגבית בב' ומתחלקת בג', ובית הכנסת ובית המרחץ ובית הכסא ורופא למום תינוקות, ואומן מקיז דם, ולבלר, ומלמד תינוקות, ולר"ע צריך גם מיני פירות, מפני שהם מאירים את העיניים.

לרבי נחמיה צריך מאתים ושלושים כנגד שרי עשרות.

י"ח. ולרבי צריך שיהיו מאתים שבעים ושבע ר"ל כרבי נחמיה, ועוד מ"ז שאם יתחלקו המזכים והמחייבים ואחד יאמר איני יודע, יוסיפו עליהם עוד ב' ועוד ב' עד ע' אליבא דר"י, ואליבא דרבנן יוסיפו עד ע"א.

שרי אלפים היו ו' מאות, שרי מאות ו' אלפים, שרי חמישים י"ב אלף, ושרי עשרות ו' רבוא, נמצאו ו' ריבוא וח' אלפים ושש מאות דיינים לישראל.

כהן גדול:

דיני כהן גדול

דין תורה, חיוב גלות או מיתה- כה"ג דן ודנים אותו, וזה פשיטא שהוא דן, וממילא פשיטא שדנים אותו, שהרי כתיב "התקושו וקושו" קשט עצמיך ואח"כ קשט אחרים, אלא תנא אגב הא שמלך לא דן ולא דנים אותו. או שכוונת מתני' שכה"ג שהרג נפש במזיד- נהרג (וזה פשיטא), ובשווג- גולה, דאע"ג דכתיב "וישב בה עד מות הכהן הגדול" והכה"ג עצמו אין לו תקנה זו, שהרי ההורג כה"ג בשוגג או כה"ג שהרג אינו יוצא מערי מקלט לעולם, דכיון שאין כה"ג במקדש כשהוא גולה, במיתת מי ישוב, מ"מ אפי' כה"ג גולה, דכתיב "והיה לנוס שמה כל רוצח".

י"ח: כה"ג שעבר על עשה ולא תעשה הרי הוא כהדיוט לכל דבריו ונדון בשלשה, והא דתנן שדנים אותו בבי"ד של ע"א, זה אינו אלא בדבר גדול ממש מיתת בי"ד, אבל מלקות לא.

עדות כהן גדול- במתני' איתא שכה"ג מעיד ומעידים אותו, והא דתנא מעיד אין הכונה בתסמוא, שהרי אינה לפי כבודו (וכתיב "והתעלמת" לפטור מהשבת אבידה כהן כשהאבידה בבית הקברות, או כשהמלאכה שלו מרובה

משל חבירו, או זקן ואינה לפי כבודו שאם היה שלו לא היה מחזיר, ומבואר שכבוד הבריות דוחה לאו ד"ל לא תוכל להתעלם", וה"ה להעיד זה זילתא לכה"ג). ואין לומר שהכונה שמעיד למלך, שהרי תנא שאין מעידים למלך, אלא הכונה שאם הוא יודע עדות לבן המלך, שאף שבו המלך הוא הדיט, מ"מ משום כבוד הכה"ג בא המלך ויושב בסנהדרין ומקבלים את העדות מהכה"ג, ואח"כ המלך הולך והדיינים מעיינים בדין. אבל המלך עצמו אינו יושב בסנהדרין, דכתיב "לא תענה על ריב" – לא תענה על רב שאין לסתור דברי המופלא שבסנהדרין, ואם יצאנו חובה לא ויכולו לראות לו זכות.

עיבור שנה – אין מושיבין מלך או כה"ג בעיבור השנה, מלך משום אפסניא שמחלק ממנו לחילותיו לפי שנה, ונח לו שכל השנים יהיו מעוברות, וכה"ג משום צינה שהוא טובל ביו"כ המש טבילות, ולא נח לו שהשנה תהיה מעוברת וצינת חשון תהיה בתשרי, שהרי עונות השנה הם לפי מה שהיה צריך להיות לולא העיבור, ומה שמצינו שרבנן שמעו מה מדברים ג' רועי בקר (ואמרו סימן לאדר שהחייטים והשעורים יצמחו יחד, או שיהיה קר מאד בבוקר וחס מאד בצהרים, או שכשיש רוח המזרחית החזקה יוצא הבל מהפה), לא עיברו את השנה רק על פי דבריהם, אלא צירפום חכמים לחשבונם.

חליצה – כה"ג חולצים לאשתו, ואם נפלה אשת אחיו לפניו ליבום, אם היא נשואה אסור לייבם מפני שאסור באלמנה, ואין עשה ד"בימה יבוא עליה" דוחה לא תעשה ד"אלמנה לא יקח" ועשה ד"בתולה יקח", אבל אם היא ארוסה, אע"פ שעשה דוחה לא תעשה, מ"מ אסרו ביאה ראשונה אטו ביאה שניה שאין בה מצות יבום, ואם בא עליה ביאה ראשונה קנה, ואסור לקיימה בביאה שניה.

י"ט, מות לו מת – לר"מ אינו יוצא אחר המיטה, אלא כשהמלוים נכסים למפני אחר הוא נגלה למפני הראשון, וכשהם נגלים הוא נכסה, ויוצא עד פתח שער העיר, והא דכתיב בכה"ג און "ומן המקדש לא יצא" הכונה שלא יצא עם המלווים, דילמא אתי למינגע דהכונה שיתרחק מן הכיעור כדי שלא יצא מקדושתו, שהרי לביתו מותר לצאת. ולר"י אינו יוצא מן המקדש, דילמא מיקרי ואתי ונגע.

ניחום אבלים

כה"ג שמנחם אחרים בשורה אחרי שחזרו מקבורת המת, הוא אומר להם תתנחמו, ויעברו כולם בזה אחר זה, והממונה מסדר שהכה"ג יהיה בינו לעם, והסגן (והיינו הממונה) והמשוח שעבר (מגן שאירע בו פסול ומינוי אחר תחתיו, וכשיעבור פסולו של ראשון יחזור לעבודתו) יהיו בימינו וראש בית אב והאבלים וכל העם בשמאלו.

וכשמנחמים אותו הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו, (אבל משוח שעבר לא בא, שלא יחשוב הכה"ג שהוא שמח בזה), ואומרים לו כולם אנו כפרתך בנו תתכפר אתה, והראוי לבוא עליך יבוא עלינו, והוא אומר להם תתברכו מן השמים. וכשמברין אותו בסעודה ראשונה אסור לאכל לאכול משלו, כולם מסיבים על הארץ מציינים ומתאבלים בצערו, והוא מיסב בכבוד על הספסל.

דרך ניחום אבלים – בראשונה היו האבלים עומדים וכל העם היו עוברים, ואחרי ששתי משפחות התקוטטו מי תעבור ראשונה, התקינו שהעם יעמדו והאבלים יעברו, (ובשני האופנים אין שורה פחותה מעשרה, ואין האבלים מן המניין), ורבי יוסי החזיר את הדבר ליושנו בציצורי. עוד תיקן שלא תלך אשה בשוק ובנה הקטן אחריה אלא לפניו, משום מעשה שהיה שגנבוהו מאחריה ונתנהו בבית, וכחזרה לחפשו אמרו לה שהוא בבית ונכסה ועינו אותה. ושנשים ידברו בבית הכסא שבשדה משום יחוד שאדם לא ידע שהיא שם ויכנס ויתייחד, ואסור להתייחד בשדה עם ב' נשים.

דיני מלך

דין תורה – מלכי בית דוד יכולים לדון, דכתיב "בית דוד כה אמר ד' דינו לבוקר משפט", וממילא בהכרח שגם דנים אותם, דכתיב "התקוששו וקושו" קשט עצמן ואח"כ קשט אחרים. אבל מלכי ישראל אין הם דנים ואין דנים אותם, מפני מעשה שהיה שאמר שמעון בן שטח לחכמים שידונו את ינאי המלך, ושלחו לו שעבדו הרג, ויבא גם הוא לדין דכתיב "והועד בבעליו" ועבדו כחמורו, דהפסד ממון הוא לו, ואמר לו שמעון בן שטח שיעמוד בזמן העדות, ושידע שהוא עומד לפני מי שאמר והיה העולם, דכתיב "ועמדו שני האנשים וכו'", ואמר ינאי שיעשה רק כמו שיאמרו שאר הדיינים, והם כבשו פניהם בקרקע מפני שיראו ממנו, ואמר שמעון בן שטח שיבוא בעל המחשבות הקבי"ה ויפרע מבעלי המחשבות, ובא גבריאל וחבטם בקרקע ומתו, ובאותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנים אותה, לא מעיד ולא מעידים אותה.

י"ט: יבום וחליצה – מלך אינו חולץ שגנאי הוא לבוא לבי"ד ותרוק בפניו, ולא חולצים לאשתו מפני שאסורה לינשא, לא מייבם דגנאי הוא לקום ע"ש אחיו המת, ואין מייבמים את אשתו, ולר"י אם רצה לייבם או לחלוץ זכור לטוב, ואע"ג דמלך שמחל על כבודו אינו מחול, דכתיב "שום תשים עליך מלך" שתהא אימתו עליו, מ"מ מצוה שאני, ואמרו חכמים לר"י שאף אם רצה אין שומעים לו.

אלמנתו של מלך אין נושאים אותה, ולר"י מלך נושא אלמנתו של מלך אחר, שהרי כתיב בדוד "ואתנה לך את בית אדונך ואת נשי אדונך בחיקך", ואמרו לו חכמים שהכונה למירב ומיכל, שהם נשים הראויות לו מבית המלך המתורת לו, אבל לא נשות שאול.

נישואי דוד למירב ומיכל

לר"ב קידושי מירב לדוד היו **קידושי טעות**, דכתיב "את אשתי את מיכל", מיכל אשתי ולא מירב אשתי. ששאל אמר "והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול", והלך דוד והרגו, וטען שאול שאין דוד יכול לקדש את מירב בחוב, מפני שהמקדש במלוה אינה מקודשת, וקידושין אחרים לא קיבלתי, ונתן אותה לעדריאל, ואמר לו שאם יביא לו מאה ערלות פלישתים יתן לו את מיכל, הלך דוד והביא לו, ואמר שאול שיש לו אצלו מלוה ופרוטה הערלות, ודעתה אמלוה דחשיבא, ודוד סבר שדעתה אפרוטה, או שלכו"ע דעתה אפרוטה, ונחלקו אם הערלות שוות מפני שראויות לכלבי ושוני, או לא.

ולרבי יוסי נשא דוד את מיכל **אחרי מות מירב**, שהרי הם שתי אחיות. ואף דכתיב "את אשתי את מיכל", למד רבי יוסי שגם מירב היתה אשתו, דכתיב "ואת המשת בני מיכל אשר ילדה לעדריאל", וכיון שניתנה לפלטי בן ליש ולא לעדריאל, צ"ל שבא הכתוב להקיש את קידושי מירב לעדריאל לקידושי מירב לפלטי, ששניהם בעבירה. (במקום אחר קראו הכתוב לפטיאל, שפלטו אל מן העבירה, שנעץ חרב בינו לבינה ואמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה, ונעשה לה כאישה שהיה מגדלה ומחבבה, וכשמתה בכה על המצוה שהלכה ממנו, ו"עד בחורים" היינו שהיו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה.

ולרבי"ק קראם הכתוב בני מיכל אף שהיו בני מירב, משום שהיא גידלתם, וללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו **כאילו ילדו**. וכן יש לומדים מדכתיב "ילד בן לנעמי", או מדכתיב "בני בתיה בת פרעה", או מדכתיב "בני יעקב ויוסף".

כל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו, דכתיב "ואלה תולדות אהרן ומשה".

"בית יעקב אשר פדה את אברהם" – שפאדו מצער גידול בניו שהוטל על אברהם טורח השבטים ויעקב פדאו.

ב. יוסף בועז ופלטי בן ליש – תוקפו דבר גדול של יוסף – ענוותנותו (דבר שאין לו שם, שאדם עושה לפי תומו) של בועז, דכתיב "ויחרד האיש וילפת" שנעשה בשרו אבר כראשי לפתות שנתקשה, ואע"כ כבש יצרו א"ע"פ שהיתה פניה ועמו במיטה, משא"כ ביוסף. ותוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש שבבועז זה היה לילה אחד ובפלטי שנים רבות, וכנ"ל. "רבות בנות עשו חיל" זה יוסף ובועז, "ואת עלית על כולנה" זה פלטי בן ליש. "שקר החן, הבל היופי, יראת ד' היא תתהלל" י"מ על יוסף, בועז, ופלטי. וי"מ לענין עסק התורה על דורו של משה, יהושע, וחזקיה. וי"מ על דורו של משה ויהושע, חזקיה, ורבי יהודה בר אילעאי – שהיו ששה מתכסים בטלית אחת מפני שהיו עניים ועוסקים בתורה.

מת למלך מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו, ולר"י אם הוא רוצה מותר לו לצאת אחר המיטה, שהרי יצא דוד אחר מיטתו של אבנר, ואמרו לו, לא היה הדבר אלא לפייס את העם.

ציאת נשים לפני או אחרי המיטה – לת"ק יצאו כמו המנהג, ולר"י יוצאות רק לפני המיטה, שהרי דוד יצא אחרי המיטה של אבנר, אמרו לו שהיה זה רק לפייס את העם, והיה יוצא ונכנס מהאנשים לנשים ולהיפך, ועי"ז ידעו "כי לא היתה מהמלך להמית את אבנר". ובתחילה באו להכרית את דוד שחשבו שמאיתו באה הריגת אבנר, ולבסוף כששמעו שזה לא מדוד באו להברותו. ומפני מה נענש אבנר, לרב מפני שהיה לו למחות בשאלו על הריגת נוב עיר הכהנים ולא מיחה, ולרבי יצחק מיחה ולא נענה, ונענש מפני ששייה מלכות בן דוד ב' שנים ומחצה שהעמיד את איש בושת למלך.

כשמברין מלך כל העם מסובים על הארץ והוא על הדרגש.

לעולא היינו ערסא דגדא המונח בבית למזל טוב ולא לשימוש. ואינו קושיא מה שעד עתה לא השתמש בזה ועתה כן, שהרי עד עתה לא האכלנוהו והשקנוהו ועתה כן. ואינו קושיא למה זוקפים את הדרגש, שהרי מיטה המיוחדת לכלים א"צ לכפותה.

אלא הקושיא היא ממה שאמר רשב"ג שבדרגש בימי אבלו מתיר את הקרביטין והוא נופל מאיליו שאם יכפו אותה יהיה העור על הארץ ויתקלקל מלחלוה הקרקע. (וכן הלכה, ולת"ק זוקפה על דפנותיה), ולערסא דגדא אין קרביטין אלא היא כשאר מיטות.

ב: אלא צ"ל שדרגש היינו ערסא דצללא מיטה של עור, וסירונו ק-שירתו מתוכו, וכל מיטה נמי סירוגה מתוכה, שהרי מצינו שמיטה ועריסה מקבלים טומאה משישופם בעור הדג כדי להחליקם ליפותם, ואם היא מסורגת מעל גבה א"צ שיפה דכיון שזה מכוסה אינו ניכר, אלא גם מיטה מסורגת מתוכה, אלא שבמיטה מכניסים ומוציאים את החבל בנקבים שבארוכות, ובדרגש מכניסים בלולאות. מיטה שנקלטייה יוצאים זוקפה ודי.

מלך

מלך מוציא למלחמת הרשות ע"פ ב"ד של ע"א.

דרך המלך אין לה שיעור, והמלך פורץ גדרות אחרים לעשות לו דרך לשדהו ולכרמו, ואין מוחים בידו.

כל האמור בפרשת מלך בספר שמואל, "בניכם ובנותיכם יקח" וכיוצא בהם, לרבי יוסי מלך מותר בהם, וכן סובר שמואל. ולר"י לא נאמרה הפרשה אלא כדי לאיים עליהם אבל אינו מותר לעשות, שנא' "שום תשים עליך מלך" שתהא אימתו עליך, וכן סובר רב, ולרבי נהוראי לא נאמרה פרשה זו ד"שום תשים עליך מלך" משום מצוה, אלא כנגד תרעומתם שעתידים להתרעם. והזקנים שאלו כהוון "מלך לשפטנו" לרדות את הסרבנים, ועמי הארץ קלקלו ואמרו "והיינו גם אנחנו ככל הגוים ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו".

ג' מצוות נצטוו ישראל בכניסתם לארץ דכתיב בהו ירושה וישיבה, להעמיד מלך, להכרית את זרע עמלק, ולבנות את בית הבחירה. ואמר רבי יוסי שמלך תחילה, ואח"כ להכרית זרעו של עמלק, ואח"כ לבנות בית הבחירה.

מלכות שלמה - בתחילה מלך שלמה על העליונים דכתיב "וישב שלמה על כסא ד' ", ואח"כ כשנשא נשים נכריות מלך רק על התחתונים "מתפסח ועד עזה" ונחלקו רב ושמואל אם כל אחת היתה בסוף העולם, או שהיו צמודות וכשם שמלך על שתיהן כך מלך על כל העולם. ואח"כ מלך רק על ישראל, דכתיב "מלך על ישראל", ואח"כ רק בירושלים דכתיב "מלך בירושלים", ולבסוף רק על מיטתו דכתיב "הנה מיטתו שלשלמה", ולבסוף לא מלך אלא על מקלו שהשליכו אשמדאי מכסאו, (ונחלקו רב ושמואל אם הכונה למקלו או לבגדו), דכתיב "וזה היה חלקי מכל עמלי". ונחלקו רב ושמואל אם חזר למלך או לא.

ביזה - כל העם בזזים ונותנים למלך, והוא נוטל חלק בראש בורר ראשון. ואיתא בברייתא שאוצרות מלכים למלך דכך מסתבר, ושאר הביזה מחצה למלך ומחצה לעם דכתיב "וימשחיהו ד' לנגיד ולצדוק", שכמו שבבכה"ג בלחם הפנים מחצה לו ומחצה לשאר הכהנים" דכתיב "והיתה לאהרן ולבניו", כך מלך מקבל מחצה.

כ"א. כמה נשים יכול המלך לישא-

לתנא דמתני' אין למלך לישא יותר מי"ח נשים, דכתיב "לא ירבה לו נשים", ומצינו שדוד היו לו נשים, (אחינועם הזורעלית, אביגיל, מעכה, הגית, אביטל, עגלה והיינו מיכל שהיתה חביבה עליו כעגלה, והא דכתיב גבי מיכל שלא היה לה ילד עד יום מותה, לפי שבזה לדוד שכרכר לפני הארון, היינו שמאותו מעשה והלאה לא היו לה בנים), וכתב "אם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה" כהנה עוד שש כמו שהיה לו, והכנה עוד שש, ומבואר שמותר למלך י"ח נשים, ואין הכונה לעוד י"ב, דמקיש כהנה בתרא לכהנה קמא. וי"א שמותר למלך כ"ד נשים, ד"וכהנה בתרא" היינו י"ב כמו אחרי ה"כהנה" הראשון.

לר"י מותר למלך להרבות נשים, ובלבד שלא יהיו מסירות את ליבו, ואף דבעלמא לא דריש טעמא דקרא, (דס"ל שאסור למשכן אלמנה בין עניה בין עשירה), הכא דקרא מפרש טעמא משום "לא יסור", וומילא אם אינם מסירות מותר.

לר"ש אפי' אחת ומסירה את ליבו לא ישאנה, וקרא דלא ירבה איירי אפי' בצדיקות כאביגיל, דכיון דבעלמא דריש טעמא דקרא, (דס"ל שאלמנה עשירה ממשכנים אותה שאינה צריכה לאותו כסות בליה, ורק עניה לא משום שמישיאה שם רע בשכנותיה), ומילא אי לא כתיב טעמא היה אסור רק המסירות ליבו, וא"כ מה שהתורה הוסיפה "לא יסור" כדי לאסור אפי' אחת המסירה את ליבו.

דוד ובניו

כתיב "ויקה דוד עוד פילגשים ונשים בירושלים", והיינו עד י"ח, נשים בכתובה ובקידושין, ופילגשים היינו שלא בכתובה ושלא בקידושין.

ד' מאות ילדים היו לדוד מיפות תואר, והיו מגלי בלוריות, ויושבים בקרונות של זהב ומהלכים בראשי גייסות, והם בעלי אגרופים של בית דוד.

אמנון ותמר - תמר בת יפת תואר היתה שנולדה לפני שמעכה נתיגירה בלב שלם, שהרי אמרה לאמנון "דבר נא אל המלך, כי לא ימנעני ממך", וולל שפחה ונכרית מישראל אין לו קורבת אב. ויונדב שהיה חכם לרשעה יעץ לאמנון שיעשה עצמו חולה ויבקש מאביו שתמר תעשה לו מאכל, וכן היה ועשתה לו תמר מיני טיגון, ואח"כ שנא אותה שנאה גדולה יותר ממה שאהב אותה לפני כן, משום שקשרה לו נימא ועשאתו כרות שפכה, ואף שאין לבנות ישראל שער בית השחי ובית הערוה, תמר הרי היתה בת יפת תואר. ושמה תמר אפר על ראשה וקדחה את כתונת הפסים שעליה, ובוזה שבייתה עצמה בדמעתה וזעקה, גדרה גדר גדול, שאם לבנות מלכים כך קרא קלקול זה, כ"ש להדיוטות, ואם לצנועות כך כ"ש לפרצות. ובאותה שעה גזרו על יחוד של פנויה, אבל יחוד בעריות נרמז בתורה, דכתיב "כי יסיתך אחיך בן אימך" וכיון שאף בן אב מסית, כוננת התורה לרמוז שבן מתייחד עם אמו ולא עם שאר עריות.

כ"א: אדוניה רצה למלוך ולא הלמתו כתר המלכות, לפי שהיה שרביט זהב בחלל בכתר, ומי שהיה ראוי למלכות היה חריץ בראשו בשביל כך. ועשה רכב ופרשים, וחמישים איש נטולי טחול ע"י סם, שהטחול מכביד לאדם, וחוקקי כפות רגלים בלא בשר, ורצים על הקוצים והברקנים ואינם ניוקים, לרוץ לפניו.

רבי סוסים למלך - אסור למלך להרבות סוסים בטלנים, אבל הנצרכים למרכבתו, ואפי' להרווחה, וי"ג לאפוחי להחליף סוס מידי פעם כדי שהשני ירגע, מותר, דכתיב "לא ירבה לו סוסים". ואפי' סוס אחד בטל אסור, דכתיב "למען הרבות סוס", ועובר על כל סוס שמרבה, דכתיב "סוסים".

שלמה היו לו או ארבעים אלף איצטבלאות בית גדול למדור הסוסים, וכל אחד היה בו ארבעת אלפים אוורות, או ארבעת אלפים איצטבלאות, ובהם ארבעים אלף אוורות.

רבי כסף וזהב למלך - אסור למלך להרבות כסף וזהב, אבל הנצרך ליתן לאפסניא שכר חיילותיו מותר, ואפי' להרווחה שיהיה לו אם יצטרך לשכור עוד חיילות, דכתיב "וכסף וזהב לא ירבה לו", (ומהא דכתיב "לא ירבה לו נשים" דורשים שלהדיוט מותר להרבות נשים).

בימי שלמה לא היה הכסף נחשב למאומה, אמנם אחרי שנשא את בת פרעה היה הכסף נחשב כאבנים. ובשעה שנשא את בת פרעה ירד גבריאל ונעץ קנה בים, ועליו נבנה כרך גדול שברומי.

לא נתגלו **טעמי תורה** כגון למה נאסרה לבישת שעטנז ואכילת חזיר וכדומה, שהרי גדול העולם נכשל בשתי מקראות שנתגלה טעמם, שהרבה נשים ונשיו הטו את לבבו, והרבה סוסים שהסוסים באים ממצרים, ועוברים ב"לא תשוב לראותם עוד עד עולם", והשיב מן העם למצרים.

לפרטים על נקודות ההפצה, או לקניית שאר החוברות
נא להתקשר ל-052-7692282.
ניתן לקבל את הגלינות בדואר (בתשלום)
או בפקס, או במייל (חינם) -
A0527692282@gmail.com

אפשר להאזין בקול הלשון לשיעורים קצרים על הדף היומי בטל' 036171111 ולהקיש 123 ואח"כ 34.